

SAMMENDRAG

Formålet med studien har vært å belyse hvilke muligheter og utfordringer som finnes ved bruk av skjulte etterforskningsmetoder i etterforskningen av sedelighetssaker som omhandler barn. Studien har hatt en kvalitativ tilnærming ved bruk av semistrukturerte intervjuer, hvor fem etterforskere er intervjuet. Informantene har sin erfaring fra ulike distrikt og særorgan i Norge. Intervjuene har hatt som formål å besvare problemstillingen: Hvilke muligheter og utfordringer finnes ved bruk av skjulte etterforskningsmetoder i sedelighetssaker omhandlende barn?

Studien viser at bruken av skjulte etterforskningsmetoder gir gode muligheter for innhenting av informasjon til bruk i etterforskning av sedelighetssaker omhandlende barn. Bruken av UC på nett og dataavlesning trekkes frem som de metodene, som gir mest direkte nytte i form av innhenting av bevis. Ellers vises det til mulighet ved bruk av øvrige metoder som hemmelig ransaking, kommunikasjonskontroll, spaning og søk i åpne kilder. Bruken av disse trekkes frem til å gi en mer indirekte nytte for etterforskning, ved at de er med å drive etterforskningen videre. Spaning og kommunikasjonskontroll trekkes særlig frem som god støtte til øvrige skjulte etterforskningsmetoder. Funnene viser også utfordringer knyttet til organisatoriske rammer, ressurser, teknologisk utvikling, lovverket og etikk. Utfordringen som oppleves som størst er avvergingsplikten, da brudd på denne vil kunne resultere i alvorlige konsekvenser for den fornærmede.

SUMMARY IN ENGLISH

The objective of the study has been to shed light on the opportunities and challenges that exist when using covert investigation methods in the investigation of sexual exploitation and sexual abuse of children. The study has a qualitative approach using semi-structured interviews, where five police investigators have been interviewed. The informants are all experienced investigators from various districts and special agencies in Norway. The purpose of the interviews was to answer the following question: What are the opportunities and challenges when using covert investigation methods in the investigation of sexual exploitation and sexual abuse of children?

The study shows that the use of covert investigation methods provides good opportunities to obtain information in an investigation of sexual exploitation and sexual abuse of children. The use of undercover-online and direct surveillance of computerized devices were highlighted as the methods that provide the most direct benefit to the investigation. The findings also refer to opportunities when using other covert investigation methods as secret searches, electronic communications monitoring, observation and search in open sources. The use of these methods can provide an indirect benefit to the investigation, by helping it go forward. Observation and electronic communications monitoring are especially highlighted as good support methods for the other covert investigation methods. The challenges referred to in the findings were organizational frameworks, resources, technological developments, legislation and ethics. The biggest perceived challenge is the legal duty to prevent further abuse of the children, because a violation of this duty will have serious consequences for the victims.

FORORD

Da dette lille eventyret startet i 2020 visste jeg lite om hva jeg gikk til. Jeg tok et og et semester av gangen, og nå tre år etter er oppgaven ferdig. Det har vært hardt, men utrolig gøy!

Først og fremst - tusen takk for at jeg har fått lov til å lære mer om bruk av skjulte etterforskningsmetoder, et fagfelt jeg finner veldig spennende. Interessen startet som student da jeg fikk være med Kurt og Geir på «tokt» i fine Vestlandsfjorder. I 2018 fikk jeg være med i Operasjon Pandora, et prosjekt som hovedsakelig etterforsket internettrelaterte seksuelle overgrep mot barn. Her kom jeg i kontakt med flere personer som jobbet og tidligere hadde jobbet med skjulte etterforskningsmetoder. Møtet med disse gjorde meg enda mer interessert i å lære om det skjulte innenfor etterforskning. Det er også disse personene som har gjort det mulig for meg å gjennomføre denne masteren.

Tusen takk Agder Politidistrikt for all støtte. Takk Mona, for at du har vært en støttende leder og vist meg ordentlig etterforskning. Takk Thor-Atle og Kenneth, for at jeg fikk lov til å begynne på studiet. Takk Nico, for alle gangene jeg har spurt og du har svart.

Tusen takk til Oslo Politidistrikt, som tilrettela og gjorde det mulig for en nyansatt å fullføre det som allerede var satt i gang. Takk til alle gode kollegaer, som har støttet og jobbet mens jeg har studert.

Spesielt takk til mine veiledere Paul Larsson og Ingvild Bruce for deres kloke hoder, hurtige responstid og råd på veien. Jeg hadde ikke klart dette uten dere - tusen, tusen takk.

Tusen takk til min trofaste assistent, Anders. Takk for all støtte og oppmuntring, nå gleder jeg meg til mer tid i livet sammen med deg. Takk til Bjørn og mamma, for at dere alltid støtter og pusher meg til å gjøre det jeg har lyst til.

Til slutt takk til mine kjære informanter, for deres velvilje og engasjement til oppgaven. Jeg synes det var skikkelig gøy å snakke med dere!

Oslo, april 2023

Marte Haugen

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	6
1.1	Tema og problemstilling.....	6
1.2	Aktualitet og tidligere forskning	7
2	Teori	10
2.1	En «skjult» etterforskning – hva er det?.....	10
2.2	De skjulte etterforskningsmetodene	11
2.2.1	Lovfestede	11
2.2.2	Ulovfestede.....	16
2.3	Skjult etterforskning av seksuelle overgrep mot barn	18
2.4	Rettslige og etiske rammer	21
2.4.1	Grunnleggende prinsipper og rettigheter.....	22
2.4.2	Politiets handle- og avvergingsplikt i etterforskning av seksuelle overgrep mot barn.....	23
3	Forskningsmetode.....	24
3.1	Valg av forskningsmetode	24
3.1.1	Samfunnsvitenskapelig metode med en kvalitativ tilnærming	24
3.1.2	Intervju som kilde til informasjon	25
3.2	Utvalg og rekruttering av informanter.....	25
3.3	Taushetsplikt og metodevern.....	27
3.4	Gjennomføringen av intervjuene	28
3.4.1	Praktisk innledningsvis:	28
3.4.2	Gjennomføringen:	28
3.4.3	Praktisk underveis og etter:	29
3.5	Analysen av intervjuene	30
3.6	Forskerrollen.....	32
3.7	Forskningens kvalitet.....	33
3.7.1	Reliabilitet	33
3.7.2	Validitet.....	34

4	Funn og diskusjon.....	35
4.1	Verdien ved bruk av skjulte metoder i sedelighetssaker som omhandler barn	35
4.1.1	Generelle betraktninger knyttet til verdien ved bruk av skjulte metoder.....	35
4.1.2	Indirekte nytte	37
4.1.3	Direkte nytte.....	40
4.2	Organisatoriske rammer og ressurser	42
4.2.1	Ressursbruk vs. prioritering ved skjult etterforskning	42
4.2.2	Betraktninger av Kripos sin «posisjon» ovenfor politi-Norge.....	44
4.3	Betydning av og utfordringer med teknologisk utvikling	45
4.3.1	Utfordringer ved bruk av de skjulte metodene når det brukes VPN	45
4.3.2	Teknologisk utvikling, kryptering og kommunikasjonskontroll.....	46
4.4	Utfordringer ved bruk i saker om fysiske seksuelle overgrep.....	48
4.4.1	Utfordringer med innhenting av informasjon av verdi for etterforskningen.....	48
4.4.2	Nærstående og sletteplikten jf. § 216 g tredje ledd.....	49
4.5	UC på nett – en ressursbesparelse med etiske utfordringer?.....	51
4.5.1	Bruken av UC på nett – en direkte nytte i etterforskningen.....	51
4.5.2	En enslig metode?	53
4.5.3	Etiske utfordringer ved bruk av UC på nett	54
4.6	Muligheter og utfordringer ved bruk av dataavlesning	56
4.6.1	Bruken av dataavlesning – en indirekte nytte i etterforskningen.....	56
4.6.2	Bruken av dataavlesning – en direkte nytte i etterforskningen	57
4.6.3	Generelle utfordringer med bruk av dataavlesning	58
4.7	Lovmessige og etiske utfordringer	60
4.7.1	Etikk	60
4.7.2	Avvergingsplikt og handleplikt.....	64
4.7.3	Lovverket	66
5	Oppsummering og avslutning.....	69
6	Litteraturliste	71
	Vedlegg	79

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Temaet for oppgaven er bruk av skjulte etterforskningsmetoder i sedelighetssaker som omhandler barn. For å sette tema i kontekst vil jeg si noe om formålet til etterforskningsprosessen, samt en kort presentasjon av hva skjulte etterforskningsmetoder faktisk er. Videre vil jeg si noe om sedelighetssaker og adgangen til bruk av metodene i denne type saker.

Formålet med etterforskningsprosessen vil være å belyse om det foreligger et straffbart forhold jf. strpl. §§ 224 og 226. I tradisjonell etterforskning vil politiet åpent gjøre undersøkelser med sikte på å avdekke det straffbare forhold og irettføre gjerningspersonen. Ved bruk av tvangsmidler i etterforskning, skal politiet som en hovedregel underrette personen tvangsmiddelet rettes mot om bruken (Bruce & Haugland, 2018, s. 61).

I en etterforskning er det mulig å ta i bruk skjulte etterforskningsmetoder. I denne oppgaven brukes skjulte etterforskningsmetoder som en samlebetegnelse for lovfestede og ulovfestede metoder som brukes skjult. *Lovfestede skjulte etterforskningsmetoder* er skjulte tvangsmidler etter straffeprosessloven (straffeprosessloven, 1981). Det kan eksempelvis være romavlytting, skjult kameraovervåkning, teknisk sporing, dataavlesning og kommunikasjonskontroll (Bruce & Haugland, 2018, s. 15). I henhold til reglene om de lovfestede skjulte etterforskningsmetodene, kan retten utsette underretning om bruk av tvangsmiddelet, hvis det vil være til skade for etterforskningen. *Ulovfestede skjulte etterforskningsmetoder* er metoder som ikke er regulert etter loven. Metodene kan være spaning, bruk av informanter, infiltrasjon og provokasjon. Enkelte av metodene reguleres av egne rundskriv (Politidirektoratet, 2022a, 2022b; Rasch-Olsen, 2008, s. 27; Riksadvokaten, 2018a). Et sentralt kjennetegn ved alle skjulte etterforskningsmetoder er at personene metodene retter seg mot, ikke er klar over bruken når den skjer (Bruce & Haugland, 2018, s. 15; NOU 2009:12, s. 21).

Tidligere kunne enkelte av de lovfestede skjulte etterforskningsmetoder kun brukes i etterforskning av sedelighetssaker med en strafferamme over 10 år. Denne muligheten foreligger fortsatt, og kan være for aktuelt i etterforskning av strl. §299 – voldtekt av barn under 14 år. Lovgiver gav 17. juni 2016 nye utvidede hjemler for bruk av lovfestede skjulte etterforskningsmetoder i etterforskning av strl. § 311, som har en strafferamme på inntil 3 år. Etterforskning etter strl. § 311 omtales ofte som saker hvor det besittes eller deles overgrep-

materialet av barn. I tillegg omfatter straffebudet seksualiserende tekst, hvor det i sakene chattes seksualiserende om barn. I senere tid har også de ulovfestede metodene blitt brukt mer i etterforskningen av sedelighetssaker. Riksadvokaten har i sitt rundskriv om infiltrasjon og provokasjon som etterforskningsmetode, vist til mulighet for bruk av infiltrasjon og provokasjon i etterforskningen av saker med seksuelle overgrep mot barn (Riksadvokaten, 2018a).

Flere forskere har i årenes løp ytret at det trengs mer kunnskap om bruken av skjulte etterforskningsmetoder, og i hvilke saker disse brukes (Halvorsen, 2003; Larsson, 2014a; Thomassen, 2010). Formålet med denne oppgaven har vært å innhente polititjenestepersoners tanker om og erfaringer med bruk av skjulte etterforskningsmetoder på et nokså «nytt» saksfelt. Jeg ønsket med denne studien å finne muligheter og utfordringer ved bruk av skjulte metoder i etterforskningen av sedelighetssaker. Med muligheter siktes det til elementer ved bruk av skjulte metoder som gir positive konsekvenser i en etterforskning (SNL, 2022). Ved utfordringer er det vanskeligheter eller begrensninger i bruken som er sentrale. Oppgaven har derfor følgende problemstilling:

Hvilke muligheter og utfordringer finnes ved bruk av skjulte etterforskningsmetoder i sedelighetssaker omhandlende barn?

Problemstillingen kan belyses fra flere perspektiv. Denne oppgaven vil rette seg mot politietterforskeren. Det er etterforskerens erfaringer med bruk av skjulte etterforskningsmetoder i sedelighetssaker jeg ønsket å vite mer om. Sedelighetssaker vil avgrensnes til å omhandlende saker med voldtekt av barn, samt saker med fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn. Bakgrunnen for avgrensningen er at straffeprosessloven åpner opp for bruk av skjulte metoder i denne type saker med bakgrunn i strafferamme, og ved strl. § 311 som et tillegg. Det har ikke vært ønskelig å avgrense på type metode, da etterforskerne selv skulle få kunne komme med sine erfaringer uavhengig av metode.

1.2 Aktualitet og tidligere forskning

For å sette oppgaven i kontekst er det ønskelig å trekke frem tidligere forskning på feltet. Bruk av skjulte metoder er et område som det er forsket relativt lite på. Det sammen gjelder mye av politiets aktiviteter og metodebruk generelt. Det kan være vanskelig for forskere å få tilgang til

informasjon, fordi loven og de etater som forvalter informasjonen begrenser denne tilgang. En mulig grunn for hemmelighold kan være at metodenes effektivitet vil svekkes, om de omtales åpenlyst i stor grad (Clark, 2007, s. 427). Denne oppgaven vil derfor kun inneholde egne funn som kan knyttes til allerede publiserte artikler og litteratur i Norge og internasjonalt.

Norsk forskning:

I norsk kontekst foreligger det lite eller ingen samfunnsvitenskapelig forskning på bruk av skjulte etterforskningsmetoder i sedelighetssaker. Inger Marie Sunde, Jørgen Bendiksen og Nina Sunde har undersøkt mulighet for bruk av nettpat-bevis innhentet i etterforskning, som treningsdata til en lærende KI-modell (kunstig intelligens) (Sunde et al., 2022). Bruk av KI i denne sammenheng vil kunne være infiltrasjon, og grense mot provokasjon (Sunde & Sunde, 2022, s. 8).

Generelt finnes det noen få personer som har forsket på bruken av skjulte metoder i Norge. Gunnar Thomassen og Tor-Geir Myhrer har undersøkt effektiviteten ved bruk av kommunikasjonskontroll (NOU 2009:15; Thomassen, 2010; Thomassen & Myhrer, 2009). Paul Larsson har skrevet om spredning av metodene, selve bruken og en problematisering av dette (Larsson, 2014a, 2014b). I tillegg har Larsson skrevet om metodebruk opp imot illegal ulvejakt (Larsson, 2017). Asbjørn Rachlew omtaler politiets bruk av informanter i sin doktorgradsavhandling (Rachlew, 2009). Johanne Dahl har skrevet om hvordan spanere leser omgivelsene rundt dem (Dahl, 2019). Ingvild Bruces doktorgrad omhandler reglene om forebyggende bruk av skjulte tvangsmidler i beskyttelsen av nasjonal sikkerhet (Bruce, 2021).

Norske masteroppgaver:

Majoriteten av masteroppgaver skrevet om skjulte etterforskningsmetoder er juridiske oppgaver, skrevet ved de største universitetene i Norge. Innenfor etterforskning har Anders Rasch-Olsen skrevet en masteroppgave om bruk av informantbehandling i politiet i Norge (Rasch-Olsen, 2008). Oppgaven resulterte senere i boken: Politiets bruk av informanter: et nødvendig onde (Rasch-Olsen, 2011). Rune Reitan har i sin masteroppgave skrevet om bruk av teknisk sporing i utlandet (Reitan, 2020). Lene Espedalen har skrevet om utfordringer og muligheter ved bruk av skjulte etterforskningsmetoder (Espedalen, 2021). Espedalen har i flere år jobbet med skjulte metoder. Temaet i hennes oppgave er bruken av metodene i etterforskning av narkotikalovbrudd. I min oppgave har det vært ønskelig å se om det finnes andre muligheter og utfordringer innenfor et annet saksfelt.

Myndighetsdokumenter:

Bruk av skjulte etterforskningsmetoder har i mange år vært et omstridt tema på grunn av metodens innvirkning på personvern og rettsikkerhet. Med bakgrunn i dette har det blitt skrevet flere utredninger, forarbeid og lovendringer knyttet til de lovfestede metodene. Frem til 1999 kunne politiet kun anvende lovfestede skjulte etterforskningsmetoder i saker omhandlende narkotika og rikets sikkerhet (Bruce & Haugland, 2018, s. 18). I forarbeidende innhentes kommentarer om behov fra høringsgrupper, bestående av politi, fagforeninger og forsvarergruppen med flere. Allerede i 1997 omtales deling av overgrepsmateriale via nett, hvor det vises til at infiltrasjon er en hensiktsmessig etterforskningsmetode i denne type saker (NOU 1997:15, s. 52). I Ot.prp. nr. 64 (1998-1999) omtales utvidelse av kommunikasjonskontroll, og det vises til mulighet for bruk i grove seksualforbrytelser. I NOU 2009:15 vises det til behovet for bruk av skjulte etterforskningsmetoder i saker omhandlende voldtekt av barn og produksjon/deling av overgrepsmateriale. Behovet for bruk av dataavlesning i saker med overgrepsmateriale omtales også her, trolig for første gang. Senere i Prop. 68 L (2015-2016) fremkommer begrunnelse på hvorfor strl. §311 bør legges inn som et tillegg i enkelte av de lovfeste skjulte etterforskningsmetodene i straffeprosessloven, samt en begrunnelse for innføring av dataavlesning i lovverket.

Internasjonal forskning:

Internasjonalt finnes det tilsynelatende bare noen få personer som har forsket på ulike skjulte etterforskningsmetoder. Hovedvekten av internasjonal forskning er innenfor undercovervirksomhet, hvor blant annet Gary Marx har vært sentral. Han skrev om politiovervåking i Amerika (Fijnaut & Marx, 1995; Marx, 1988). Joh (2009) og Loftus et al. (2016) har skrevet om undercovervirksomhet i England. Det er funnet lite internasjonal forskning på bruken av skjulte etterforskningsmetoder knyttet til sedelighetssaker. I den forbindelse er kun gjort funn av forskning knyttet til undercovervirksomhet på nett. En studie fra Amerika gjennomgikk endringene i politiets arbeid mot seksuell utnyttelse av barn på internett i årene 2000 og 2006 (Mitchell et al., 2010). Urbas (2010) undersøkte det samme i Australia, hvor artikkelen søker å identifisere beste praksis for effektiv skjult etterforskning av internettrelaterte straffebud som grooming.

2 Teori

2.1 En «skjult» etterforskning – hva er det?

Skjulte etterforskningsmetoder omtales noen ganger som skjulte tvangsmidler, utradisjonelle eller hemmelige politimetoder (Bruce & Haugland, 2018; Larsson, 2014a, 2014b; Myhrer, 2003). Et sentralt kjennetegn ved bruk av skjulte etterforskningsmetoder er at personene metodene retter seg mot, ikke er klar over bruken (Bruce & Haugland, 2018, s. 15; NOU 2009:12, s. 21). Tidligere ble skjulte etterforskningsmetoder hovedsakelig kun brukt i saker omhandlende narkotika og rikets sikkerhet (Thomassen, 2010, s. 1). Metodene er i dag ikke knyttet til sakstype, men strafferamme, straffebud, mistankens styrke og nødvendighet (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 310-311). Bruk tillates generelt kun i saker der den aktuelle metoden anses effektiv, og mindre inngripende metoder ikke kan føre frem til samme resultat (Bruce & Haugland, 2018, s. 33).

For å forklare hva en skjult etterforskning er, er det ønskelig å sette det i kontekst til hva tradisjonell etterforskning er. Etterforskning skal skje når vilkårene i strpl. § 224 er oppfylt. Kravet for å iverksette etterforskning er at det foreligger en anmeldelse eller andre omstendigheter, som gir rimelig grunn til å undersøke om det foreligger et straffbart forhold som skal forfølges av det offentlige jf. strpl § 224, 1. ledd. Det krever med dette ingen sterk mistanke for at politiet skal kunne iverksette etterforskningsskritt (Auglend & Mæland, 2016, s. 900).

Politiet har ansvar for etterforskning etter politiloven § 2 nr. 3, hvor politiet skal avdekke og stanse kriminell virksomhet og forfølge straffbare forhold. Det er politiet som står for den praktiske utførelsen, mens påtalemyndigheten har øverste ansvar for etterforskningen (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 16). Lovverket for etterforskning er straffeprosessloven, påtaleinstruksen, samt instruksjer og retningslinjer fra øverste påtalemyndighet (Bruce & Haugland, 2018, s. 53). Formålet med etterforskning er å belyse om et straffbart forhold har skjedd eller ikke jf. strpl. § 226. En etterforskning består i å kartlegge om det er begått en straffbar handling, eventuelt å fremskaffe bevis, for deretter å finne den personen som er skyldig (Auglend & Mæland, 2016, s. 898). Innhenting av informasjon i etterforskning skal være formålsstyrt, og ikke en tilfeldig innsamling av fakta (Riksadvokaten, 1999, s. 2).

Skjulte etterforskningsmetoder kan brukes både reaktivt og/eller proaktivt i en etterforskning. Tradisjonell etterforskning er *reaktivt*, og skjer altså i etterkant av en mulig straffbar handling. *Proaktiv* etterforskning vil skje i forkant av en mulig straffbar handling eller mot en pågående kriminell virksomhet, og egner seg spesielt godt i nettverk som bedriver kriminalitet. Ved proaktiv etterforskningen vil politiet ta utgangspunkt i en allerede begått straffbar handling, men ta i bruk skjulte metoder for å avdekke mer. Formålet vil være å sette en stopper for nettverket og nye straffbare handlinger. Generelt kan skjult etterforskning gjennomføres i forkant av og/eller samtidig med en åpen etterforskning. Politiet kan for eksempel bruke metodene i forkant av en aksjon for å planlegge pågripelse, ved å se på personens bevegelsesmønster. I tillegg kan det fremskaffes bevis, som kan redusere faren for bevisforspillelse (Bruce & Haugland, 2018, s. 65).

En rettslig problemstilling med bruk av skjulte etterforskningsmetoder er at de utfordrer det grunnleggende prinsippet om kontradiksjon. Kjernen i prinsippet er at borgerne skal kunne forsvare eller uttale seg i saker som har betydning for dem. Ved bruk av lovfestede skjulte etterforskningsmetoder gjøres det flere unntak fra prinsippet. Unntakene gjøres av hensyn til metodens effektivitet. Personen metoden retter seg mot blir ikke umiddelbart underrettet om begjæringen, rettens behandling eller selve bruken, og fratras dermed retten til kontradiksjon (Bruce & Haugland, 2018, s. 28).

2.2 De skjulte etterforskningsmetodene

Skjulte etterforskningsmetoder deles som tidligere nevnt ofte inn i lovfestede og ulovfestede metoder. Samspillet mellom disse vil ofte være suksessfaktoren i en skjult etterforskning (Bruce & Haugland, 2018, s. 64).

2.2.1 Lovfestede

Nedenfor vises et utvalgt av de lovfestede skjulte etterforskningsmetodene, som kan brukes i sedelighetssaker hvor barn er fornærmet.

Metode	Paragraf	Hovedregel	Aktuelle tillegg
Kommunikasjonskontroll	strpl. § 216 a strpl. § 215 b	10 år	strl. § 311
Hemmelig ransaking (med utsatt underretning)	strpl. § 200 a	10 år	strl. § 311
Dataavlesning	strpl. §§ 216 o og 216 p	10 år	strl. § 311
Skjult kameraovervåkning	strpl. § 202 a	10 år	strl. § 311
Teknisk sporing			
- av gjenstand	strpl. § 202 b og	5 år	Ingen
- av person	strpl. § 202 c	10 år	

Alle de lovfestede metodene er hjemlet i straffeprosessloven. Hver paragraf består av materielle og prosessuelle vilkår, som må være oppfylt for å kunne benytte metoden. *Materielle vilkår* inneholder krav til skjellig grunn, strafferamme, straffebud, indikasjonskrav (metoden må antas å innhente betydningsfull informasjon), subsidiaritetskrav (vurdering rundt at mindre inngripende metoder ikke vil ha samme resultat) og vurdering om forholdsmessighet jf. straffeprosesslovens § 170a. *Prosessuelle vilkår* inneholder krav om beslutning og utførelseskompetanse, taushetsplikt og føringer for videre saksgang.

Kommunikasjonskontroll (KK og IP-KK)

Bruk av kommunikasjonskontroll er hjemlet i straffeprosessloven § 216 a.

KK er kommunikasjonskontroll, og kan bestå av kommunikasjonsavlytting og annen kontroll av kommunikasjon jf. strpl. § 216 b. I oppgaven vil begge former omtales som KK, og hvilken variant det dreier seg om vil presiseres der skillet er relevant. KK kan være avlytting, opptak og/eller lagring av samtaler eller annen kommunikasjon til og fra bestemte telefoner, datamaskiner eller andre anlegg for elektronisk kommunikasjon. Kravet er at det må være enheter som den mistenkte besitter eller kan antas å besitte (Bruce & Haugland, 2018, s. 199). Det vil dermed ikke være anledning til å avlytte telefoner som den mistenkte vil antas å ringe til (Auglend & Mæland, 2016, s. 948; Ot.prp. nr. 64 (1998-99), s. 157).

Kommunikasjonen som avlyttes kan være samtaler i form av tale, og ved tekst i SMS eller e-post. Avlyttingen kan skje både via fastnett og mobilnett (Prop. 68 L (2015-2016), s. 87). Kommunikasjonen som avlyttes innhentes hos en teletilbyder (Bruce & Haugland, 2018, s.

248). Innenfor kommunikasjonskontroll skilles det ofte mellom tradisjonell KK og IP-KK. Tradisjonell KK vil være avlytting av kommunikasjon knyttet for eksempel SMS og telefonsamtaler fra telefonen. Avlytting av aktivitet på internettlinjen omtales ofte som IP-KK, og vil være mulig så lenge nettverket har en statisk IP-adresse. Noen datamaskiner får tildelt ny IP-adresse hver gang de kobler seg til internett. Det vil fortsatt være mulighet for avlytting, men avlyttingen må knyttes til andre identiteter enn IP-adressen. I disse tilfellene vil det være mulig å benytte abonnementsidentiteten, som er brukernavnet registret hos tilbyder. Informasjonen fra avlyttingen vil være ulik ut fra hvilke identiteter den er knyttet opp imot (Bruce & Haugland, 2018, s. 200-201).

All kommunikasjonsutveksling mellom kommunikasjonsanlegg kan avlyttes, uavhengig av form eller innhold informasjonen måtte ha. Loven setter ingen begrensninger for hva slags tekniske hjelpemidler eller overføringsmedier som brukes i kommunikasjonskontrollen (Ot.prp. nr. 64 (1998-99), s. 157). Dette gjør at hjemmelen innbefatter flere ulike måter å drive kommunikasjonskontroll på.

Hemmelig ransaking (HR)

Ransaking av bolig, rom eller oppbevaringssted kan gjennomføres når det foreligger skjellig grunn til mistanke om en straffbarhandling jf. straffeprosessloven § 192 første ledd. Formålet med ransakingen må være å sette i verk pågripelse eller søke etter bevis. Eier av stedet som ransakes skal som hovedregel gjøres kjent med at det foreligger beslutning om ransaking jf. strpl. § 200. I henhold til strpl. § 200 a kan retten kan ved ransaking beslutte en utsatt underretning om ransakingen. I praksis vil dette være en vanlig ransaking, hvor personen det ransakes hos ikke er kjent med dette. En slik ransaking kalles ransaking med utsatt undersetning, eller mer folkelig hemmelig ransaking (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 44).

For å gjennomføre en hemmelig ransaking kreves det normalt mye ressurser og høy kompetanse. Det kan være krevende å ta seg inn i en bolig, bod eller kjøretøy uten å bli avslørt. Det kan være mørkt og ransakingen må enkelte ganger gjennomføres raskt. Hemmelig ransaking krever derfor en annen fremgangsmåte enn ordinær ransaking (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 44).

Dataavlesning (DA)

Bruk av dataavlesning er hjemlet i straffeprosessloven § 216 o. Dataavlesning brukes ofte for å skaffe seg tilgang til informasjon som ligger tilgjengelig på en bestemt datamaskin eller telefon (Husabø, 2010, s. 180). Metoden går blant annet ut på å avlytte kommunikasjon på enheten, men skiller seg fra kommunikasjonskontroll ved at informasjonen leses av direkte i datasystemet (Bruce & Haugland, 2018, s. 248).

Fremgangsmåten for gjennomføring av dataavlesning kan være at det installeres en maskinvare (hardware) eller en programvare (software) på eller i et informasjonssystem. Installering av programvaren kan gjøres ved å modifisere filer som lastes ned av mottaker. En annen måte er å sende et åpent eller skjult vedlegg via e-post som åpnes av mottakeren. På denne måten installeres dataavlesningen. Programvaren kan også installeres direkte på enheten ved tilgang til denne. Dataavlesning kan blant annet brukes til å se: innholdet på en elektronisk lagringsenhet, videostrøm fra webkamera, tastetrykk fra hva som blir skrevet på tastaturet, data som hentes inn eller sendes ut fra internett, og/eller som lydstrøm fra mikrofon tilkoblet. For å få tilgang til denne informasjonen må programvaren enten lagre innholdet, eller sende den over internett (Prop. 68 L (2015-2016), s. 224).

Dataavlesning ble for første gang lov å anvende i 2016, da det ble vist til utfordringer med bruk av kommunikasjonskontroll. Utfordringene var økt bruk av kryptering av elektronisk kommunikasjon (NOU 2009:15, s. 240-241; Prop. 68 L (2015-2016), s. 240). Den teknologiske utviklingen tilrettelegger for flere måter å kommunisere på, og gir stor frihet i hvem personer snakker med. Enkelte personer velger å benytte seg av kryptering for å beskytte seg. En rekke produsenter av enheter og kommunikasjonsplattformer velger også å automatisk kryptere, for å ivareta brukernes sikkerhet (Prop. 68 L (2015-2016), s. 257-258). Kryptering av data betyr å gjøre den utilgjengelig for utenforstående. Både lyd, skrift og bilder kan krypteres. For å hente informasjonen må man ha tilgang til en krypteringsnøkkel. Kryptert informasjon er utilgjengelig for politiet ved kommunikasjonskontroll, med mindre man har krypteringsnøkkelen. Informasjonen krypteres som regel i det den sendes eller lagres. Dataavlesning gjør det mulig å unngå kryptering, da politiet kan lese av informasjonen før den krypteres ved å lese den av i selve datasystemet (Bruce & Haugland, 2018, s. 248).

Skjult kameraovervåkning (SKO)

Bruk av skjult kameraovervåkning er hjemlet i straffeprosessloven § 202 a. Skjult kameraovervåkning er overvåkning med bruk av kamera som er skjult, og kan skje både på privat og offentlig sted. For å ta i bruk skjult kameraovervåkning på offentlig sted er kravet at det er skjellig grunn til mistanke om en eller flere straffbare handlinger som kan medføre høyere straff enn fengsel i 6 måneder jf. strpl § 202 a, første ledd. I henhold til strpl. § 202 a, andre ledd kan politiet foreta overvåkning på privat sted når det er skjellig grunn til mistanke om en handling som kan medføre straff i 10 år eller mer. I andre ledd bokstav b åpnes det for bruk i etterforskning etter strl. § 311. Politiet kan foreta skjult kameraovervåkning på privat sted, men ikke i noens private hjem (Bruce & Haugland, 2018, s. 270).

Skjult kameraovervåkning brukes for å få oversikt over personer og handlinger hvor det vil være uhensiktsmessig for politiet å være fysisk til stede. Metoden vil kunne spare mye ressurser og kan gi gode bevis (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 45). Kameraovervåkingen må være fastmontert jf. tredje ledd. Det gjør metoden statisk, og utelukker blant annet bruk av doner og håndholdte kameraer fra bestemmelsen (Prop. 47 L (2011-2012), s. 42).

Teknisk sporing (TS)

Bruk av teknisk sporing er hjemlet i straffeprosesslovens §§ 202 b og 202 c. Teknisk sporing innebærer at det festes en elektronisk signalsender til det objektet som ønskes kontrollert. Signalene fra senderen sendes til en mottaker. Strl. § 202 b hjemler plasseringen av senderen på kjøretøy, gods eller andre gjenstander. Senderen kan settes på en bil, båt eller kolli under transport. Den er liten, og vil derfor ha liten sjans for å bli oppdaget (Auglend & Mæland, 2016, s. 947). Vilkår for strafferamme er inntil 5 år. Strl. § 202 c hjemler plassering nær person, som klær eller håndbagasje. Det er ikke hjemmel for å sette senderen direkte på kropp. Strl. § 311 er ikke tatt inn som et tillegg i bestemmelsene. Bruk av denne metoden vil kun være lov å anvende i etterforskning av straffebud som strl. § 299 voldtekt av barn etc.

Utstyret som benyttes kan være elektroniske sendere eller GPS. Utførelse i bruk av metoden vil variere ut fra hvilket system som brukes, systemets tekniske egenskaper og i hvilken grad opplysningene skal lagres (Ot.prp. nr. 64 (1998-99), s. 115 og 148).

2.2.2 Ulovfestede

Ulovfestede skjulte etterforskningsmetoder er ikke hjemlet i loven. Overordnet vil metodene være regulert av grunnleggende rettsprinsipper, straffeprosessuelle regler, rettspraksis og menneskerettigheter. I tillegg er de regulert ved rundskriv og instruksjoner fra Riksadvokaten og Politidirektoratet (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 362). Enkelte av metodene er omstridt, og det diskuteres derfor om de skal lovfestes i ny straffeprosesslov (NOU 2016:24).

Spaning

Spaning er visuell observasjon mot en bestemt person eller et miljø. Målet vil kunne være å avdekke, lokalisere og senere pågripe personen/personene (Auglend & Mæland, 2016, s. 433). Det er en praktisk politimetode. Observasjonen kan skje på avstand fra et skjult sted eller ved sivilkledde polititjenestepersoner. Det finnes ulike spaningsmetoder, som aktiv skygging av person, avlytting, og skjult fotografering. Kjernen i spaning er at den skal være passiv og kun dokumentere det som allerede skjer (Auglend & Mæland, 2016, s. 924-925).

Bruk av skjult fotografering ved spaning skiller seg fra skjult kameraovervåkning, ved at kameraet er håndholdt og ikke fastmontert. Bruk av drone i etterforskning er foreløpig regulert av rundskriv: Midlertidige retningslinjer for bruk av mobilt kamera (drone mv.) i etterforskning fra Riksadvokaten. Utføres dronebruken skjult må det foretas en forholdsmessighetsvurdering, og bruken må anses av vesentlig betydning for å oppklare etterforskningen. Det vil kun være anledning til å bruke drone på offentlig sted, og det er påtalefaglig etterforskningsleder som er ansvarlig for at bruken er innenfor gitte retningslinjer (Riksadvokaten, 2023a, s. 3-4).

Spaningen kan også foregå digital (Dahl, 2019). Spaning på internett er en form for skjult tilstedeværelse på internett. Slik tilstedeværelse kan deles inn i ulike nivåer, med glidende overganger mellom hverandre. Søk i åpne kilder er ett nivå, hvor det innhentes informasjon som er publisert av andre. Politiet kan opprette brukere for å få tilgang til denne informasjonen, for eksempel på Facebook (Kripos, 2015, s. 27). Spaning på internett vil foreligge når politiet over lengre tid oppholder seg i samme kanal, eller fokuserer særskilt på en bestemt deltaker (Sunde, 2019, s. 192). På denne måten gjør politiet mer for å få tak i informasjonen. Det vil være en mer målrettet innhenting, og stiller høye krav til teknologisk kompetanse. Det er for eksempel viktig å være klar over hvilke spor aktiviteten legger igjen. Sporene kan være IP-adresse, brukernavn og identiteter (Kripos, 2015, s. 26-27).

Undercover (UC), infiltrasjon og provokasjon

Undercover (UC) virksomhet går ut på at politiet skjuler sin identitet i den hensikt i å samle informasjon under falskt dekke (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 47). Innenfor UC-virksomhet er det en glidende overgang mellom spaning, infiltrasjon og provokasjon. Infiltrasjon og provokasjon reguleres av riksadvokatens eget rundskriv 2018/2, samt en ikke-offentlig instruks (Riksadvokaten, 2018a, s. 1).

Infiltrasjon er når en polititjenesteperson uten å gjøre seg til kjenne, aktivt går inn i et miljø eller på annen måte involverer seg med personen/miljøet mistanken retter seg mot. Infiltrasjon grenser mot spaning fysisk og på nett (Riksadvokaten, 2018a, s. 2). I det spaningen eller tilstedeværelsen på nett går over i kommunikasjon med en bestemt person, vil aktiviteten anses som infiltrasjon. Ved bruk av infiltrasjon vil politiet mulig kun ha mulighet til å gi uttrykk for at de er til stede eller å si «hei». Politiet vil nok ikke kunne ta initiativ til en seksualiserende samtale ved infiltrasjon (Sunde, 2019, s. 193). En person som bedriver infiltrasjon skal ikke aktivt påvirker en virksomhet eller et hendelsesforløp (Auglend & Mæland, 2016, s. 436).

Følgende vilkår må være oppfylt for bruk av infiltrasjon: Grunnvilkår for etterforskning jf. strpl. 224, og en vurdering av forholdsmessighet. I tillegg må bruken ikke stride mot andre prosessuelle grunnvilkår i EMK art. 6 nr. 1 (fair trial). Beslutningskompetanse ligger hos politimester (Riksadvokaten, 2018a, s.6-8).

I det en person aktivt påvirker en virksomhet eller et hendelsesforløp kalles det *provokasjon*. Det finnes imidlertid ingen entydig definisjon av provokasjon som politimetode (NOU 2004:6, s. 82-83). Likevel kan en si at provokasjon skjer i det politiet utnytter en villfarelse hos en person, med det formål om å styre personen inn i et begivenhetsforløp som fører til et bestemt resultat. Metoden beskrives som manipulerende (Auglend & Mæland, 2016, s. 437). Selv om provokasjon er en ulovfestet metode, er det absolutte krav som må være oppfylt ved bruk. En provokasjonshandling skal ikke fremprovoseres en straffbar handling som ellers ikke ville blitt begått, om ikke provokasjonen hadde funnet sted. En provokasjon regnes som en del av straffeprosessen, selv om den ikke er regulert ved lov (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 47).

Provokasjon tillates kun brukt i etterforskningen av «alvorlige lovovertrедelser». I rundskriv om infiltrasjon og provokasjon fra Riksadvokaten, presiseres det at metoden kan brukes som ledd i etterforskning av seksuelle overgrep mot barn og spredning av overgrepsmateriale. I

tillegg aksepteres bruken kun om andre tradisjonelle etterforskningsmetoder er utilstrekkelige, og det må foretas en forholdsmessighetsvurdering. Bruken må ikke stride mot andre prosessuelle grunnvilkår, og beslutningskompetanse ligger hos statsadvokat etter anmodning fra politimester (Riksadvokaten, 2018a, s. 2-5).

Provokasjon og infiltrasjon som etterforskningsmetoder har til hensikt å skaffe bevis til bruk i straffeforfølgning, og for å avklare mulig straffeskyld jf. strpl. § 226 (Riksadvokaten, 2018a, s. 1). Det stilles høye krav til de som utfører metoden, særlig ved fysisk tilstedeværelse. Tilstedeværelse på nett vil sette krav til høy operasjonssikkerhet. De høye kravene skyldes konsekvensene av å bli gjort til kjenne som politi (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 47).

Informantbehandling

Politiet mottar ofte informasjon fra mange personer, men ikke alle er informanter. En informant er en person som frivillig aktivt gir eller innhenter informasjon anonymt under instruksjon fra politiet (Rasch-Olsen, 2011, s. 41). Informantbehandling er regulert ved grunnleggende rettsprinsipper, straffeprosessuelle regler og rettspraksis. I tillegg må politiet forholde seg til Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) og avgjørelser i Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) (Rasch-Olsen, 2011, s. 27).

Bruken av informanter og kontroll med metoden er regulert ved instruks og rundskriv:

- Rundskriv om kilde- og informantbehandling (Politidirektoratet, 2022b)
- Normalinstruks om politiets behandling av kilder og informanter (Vedlegg til rundskriv)

2.3 Skjult etterforskning av seksuelle overgrep mot barn

Skjulte etterforskningsmetoder kan brukes som ledd i etterforskningen av seksuelle overgrep mot barn. En skjult etterforskning gir muligheter til å innhente informasjon i etterforskning av saker, hvor det foreligger en manglende eller redusert tilgang på tradisjonelle bevis. Bruken kan være viktig i saker hvor tilgang til vitner er begrenset, slik som i enkelte sedelighetssaker (Bruce & Haugland, 2018, s. 68).

Bestemmelser om seksualforbrytelser finnes i straffelovens kapittel 26. I Norge er den seksuelle lavalderen 16 år jf. straffeloven. Det er likevel straffbart å dokumentere seksuelle overgrep mot barn eller seksualisert fremstille barn under 18 år jf. strl. § 311. Under følger et utvalg av paragrafer knyttet til seksuelle overgrep mot barn, hvor straffeprosessloven åpner opp for bruk av lovfestede skjulte metoder i etterforskningen. Paragrafene er valgt ut med bakgrunn i straffeprosesslovens vilkår for bruk, som strafferamme og spesifiserte tillegg.

Strafferamme:

Strl. § 299 - Voldtekt av barn under 14 år – inntil 10 år

Strl. § 300 – Minstestraft for voldtekt til samleie av barn under 14 år – fra 3 inntil 15 år

Strl. § 301 – Grov voldtekt av barn under 14 år – inntil 21 år

Strl. § 303 – Grov seksuell omgang mv. med barn mellom 14 og 16 år – inntil 15 år

Tillegg:

Fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstillinger som seksualiserer barn er straffbart etter strl. § 311. I denne paragraf menes barn personer under 18 år.

Seksuelle overgrep mot barn omfatter mye. For å få en forståelse av hva begrepet «seksuelle overgrep mot barn» dekker, er det nødvendig å se på skille mellom internettrelaterte og fysiske seksuelle overgrep mot barn. Videre vil det bli vist til dette skillet ved en redegjørelse av sentrale begreper knyttet til etterforskning av seksuelle overgrep mot barn. Deretter vil det bli redegjort for hvorfor det brukes skjulte etterforskningsmetoder i denne type saker.

Fysiske seksuelle overgrep mot barn har ingen entydig definisjon. I straffelovens kapittel 26 (2005) defineres seksuelle overgrep mot barn etter hvilke handlinger som er utført. Det kan være en person som utfører handlinger mot et barn, som oppfyller vilkår til voldtekt mot barn under 14 år jf. strl. 299. Personen trenger ikke utføre selve handlingen selv, for å oppfylle vilkårene. I de tilfeller hvor gjerningspersonen får barnet til å utføre handlinger, som er å anse som seksuell omgang med seg selv omfattes det av strl. § 299 (Kripos, 2016a, s. 9).

Innenfor internettrelaterte seksuelle overgrep finnes ulike former for seksuell utnyttelse av barn. I 2016 utga ECPAT International retningslinjer som heter: *Terminology Guidelines for the Protection of Children from Sexual Exploitation and Sexual Abuse*. Begrepene er oversatt av Kripos, og gjengitt nedenfor.

Direkteoverført seksuell utnyttelse av barn på internett er overgrep som skjer i sanntid via kommunikasjon på internett. Da det skjer ved en direkteoverføring vil ikke overgrepet lagres i form av bilde eller film, med mindre gjerningspersonen tar opptak av det (Kripos, 2019, s. 13). Selve utnyttelsen kan være en gjerningsperson som får et barn til å utføre seksuelle handlinger med seg selv, uten at de er til stede i samme rom.

Direkteoverførte bestillingsovergrep (DOBO) er overføring av fysiske overgrep som blir utført i sanntid. Overgrepene er resultat av en bestilling sendt over internett fra en person, som befinner seg et annet sted enn der barna utsettes for overgrepet. Bestillingen vil ofte omhandle beskrivelse av overgrepene som ønskes utført. Overgrepet utføres og organiseres av en tredjeperson (Kripos, 2019, s. 13).

De to overnevnte overgrepstypene vil kunne skje ved bildeoverføring via kamera på telefon eller PC. Kommunikasjonsplattformene som benyttes vil ofte være ordinære tjenester som Skype, Messenger, Snapchat og Instagram (Sunde, 2019, s. 178). Dataavlesing er en av de skjulte metodene som vil kunne lagre opptak av bildeoverføringen.

Overgrepsmateriale er en samlebetegnelse på bilder og filmer som enten viser seksuelle overgrep mot barn, eller som seksualiserer barn. Barn er personer som er eller fremstår som at de er under 18 år. «Fremstilling av seksuelle overgrep mot barn» viser seksuelle overgrep mot barn i form av voldtekt, seksuell omgang eller seksuell handling mot barnet. «Fremstilling som seksualiserer barn» kan være straffbare bilder eller filmer som viser nakne barn, eller barn som poserer i en seksualisert setting. Fremstillingen kan også være i form av tekst (Kripos, 2019, s. 14).

Seksuelle overgrep mot barn kan være vanskelig å etterforske. I enkelte saker er det ikke nok med bruk av kun tradisjonelle etterforskningsmetoder. Teknologisk utvikling og utbredelse av internett har i stor grad lagt til rette for spredning av overgrepsmateriale av barn. Internett åpner opp for mulighet til å sende og motta mediefiler fra et ubegrenset antall personer, uten at man kjenner hverandre. Det er nå enklere enn tidligere å komme i kontakt med mennesker som innehar samme interesser som en selv. I dag er internett den største distribusjonsarenaen av overgrepsmateriale, som gjør at det utfordrende for politiet å avdekke og etterforske spredning av dette (Prop. 68 L (2015-2016), s. 108).

Utfordringen knyttet til teknologisk utvikling og omfang trekkes frem i Riksadvokatens mål og prioriteringsrundskriv 2023. Det vises til at internettrelaterte seksuelle overgrep mot barn stadig er økende, og setter politiets evne til effektiv kriminalitetsbekjempelse på prøve. Det vises til viktighet i å sørge for rask iverksettelse av etterforskning og sporsikring (Riksadvokaten, 2023b, s. 7).

Det er flere utfordringer i etterforskning av seksuelle overgrep. En utfordring er antall år det tar før de fornærmede klarer å fortelle at de har vært utsatt for overgrep. Gjennomsnittlig tar det ca. 17 år før folk forteller at de har vært utsatt for et seksuelt overgrep (Steine et al., 2016). Selv om det i dag fortelles mer åpent om viktigheten av å fortelle om overgrep, er det fortsatt mørketall i antall personer som anmelder seksuelle overgrep til politiet. Kripos viser til at barn ofte har vanskeligheter med å fortelle at de har vært utsatt for et seksuelt overgrep (Kripos, 2016a, s. 3). Fravær av vitner og bevis gjør det nødvendig i enkelte saker å ta i bruk skjulte etterforskningsmetoder, for å kunne ha mulighet til å oppklare saken.

Når det gjelder vurdering av nødvendighet for bruk av metodene fremmer Bruce og Haugland (2018, s. 33) at det mest sentrale vil være alvorret av den kriminaliteten som skal bekjempes. Seksuelle overgrep mot barn blir ansett som en av de mest alvorlige formene for kriminalitet, fordi barn har liten mulighet til å beskytte seg. Seksuelle overgrep mot barn har i tillegg store konsekvenser for den som blir utsatt. Konsekvensene kan være økt risiko for et bredt spekter av psykiske lidelser (Chen et al., 2010). Det er funnet økt risiko for angst, narkotikamisbruk, depresjon, spiseforstyrrelser, posttraumatisk stress syndrom, søvnproblemer og suicidalitet (Norman et al., 2012). Med bakgrunn i konsekvenser og barns mulighet til å beskytte seg er etterforskning av seksuelle overgrep å anse som alvorlig kriminalitet.

2.4 Rettslige og etiske rammer

Bruken av skjulte etterforskningsmetoder er strengt regulert, fordi metodene er inngripende i menneskers privatliv. Ettersom den mistenkte ikke er klar over bruken, kan dette være problematisk i et rettssikkerhets- og menneskerettighetsperspektiv. Overvåkingen kan og vil som oftest i tillegg gå utover uskyldig tredjeperson, som venner og familiemedlemmer (Sunde, 2023, s. 63). Det vil derfor i punktene nedenfor bli vist til grunnleggende prinsipper og

rettigheter ved bruken av de skjulte metodene. Videre redegjøres det for politiets handle- og avvergingsplikt i etterforskning av seksuelle overgrep mot barn.

2.4.1 Grunnleggende prinsipper og rettigheter

Det finnes et generelt vern i Grunnloven § 102 som gir enhver «rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin kommunikasjon». Bruk av skjulte etterforskningsmetoder er grunnlovsstridig dersom vilkårene i straffeprosessloven ikke er oppfylt. Det følger også av Grunnloven § 113 om legalitetsprinsippet.

Norge har gjennom tilstedelse til Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) forpliktet seg til å respektere og sikre konvensjonens rettigheter jf. EMK artikkel 1. EMK artikkel 8 sikrer at enhver har rett til respekt for sitt privatliv, familieliv, sitt hjem og korrespondanse. EMK artikkel 8 har betydning for politiets bruk av skjulte etterforskningsmetoder, da bruken medfører et inngrep i denne rettigheten. En annen sentral artikkel er EMK artikkel 6, som sikrer rettferdig rettergang. Normalt vil personen i en vanlig straffesak få mulighet til å gjøre seg kjent med sine rettigheter som mistankegrunnlag (Kjelby, 2015, s. 114). Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) har på tross av dette akseptert at bruken av skjulte etterforskningsmetoder er nødvendige, men har stilt krav om solide rettsikkerhetsgarantier for at metodebruken skal være i tråd med konvensjonen (Bruce & Haugland, 2018, s. 40 og 44).

Bruken av skjulte etterforskningsmetoder skal ikke bryte med verken menneskerettighetene, Grunnloven eller straffeprosessloven. For å sikre dette finnes rettsikkerhetsgarantier, som bidrar til at rettssikkerhetskravene blir ivaretatt på best mulig måte. Ved bruk av de lovfestede skjulte metodene vil personen metodene retter seg mot få en offentlig oppnevnt forsvarer i henhold til straffeprosessloven § 100 a. Det vil være domstolen som behandler begjæring om bruk av lovfestede skjulte metoder (Bruce & Haugland, 2018, s. 27). I tillegg er det oppnevnt et særlig utvalg (Kommunikasjonskontrollutvalget) som kontrollerer bruken av romavlytting, kommunikasjonskontroll og dataavlesning.

Ved bruk av skjulte etterforskningsmetoder gjøres det et unntak fra grunnleggende prinsipper for politiarbeidet, som er synlighet, åpenhet og redelighet. (Marx, 1988, s.11-12; Bruce & Haugland, 2018, s. 64). Marx (1988) deler inn politiets arbeid inn fire typer: synlig, skjult,

sannferdig og forledende. Avviket mellom åpent og skjult politiarbeid vises i at utenforstående vil ved synlig politiarbeid forstå og se at politiet er til stede. Innenfor typene skjult og forledende vil politiets tilstedeværelse gjennomføres skjult i form av lovfestede skjulte metoder, samt infiltrasjon og provokasjon. Personene vil dermed ikke vite at politiet er til stede, eller at de blir kontrollert som ved en skjult etterforskning (Bruce, 2018, s. 64).

2.4.2 Politiets handle- og avvergingsplikt i etterforskning av seksuelle overgrep mot barn

Handlingsplikten kommer ut fra pålagte gjøremål i politiloven § 2 og politiinstruksen § 2-2. Politiets handleplikt vil i enhver sak, situasjon og generelt i livet hvile hos hver enkelt tjenesteperson og i felleskap som etat (Auglend & Mæland, 2016, s. 546). Handleplikten utløses hvis *noen* står i *konkret og alvorlig fare* for å bli påført betydelig skade på liv og helse (Auglend & Mæland, 2016, s. 549). Seksuelle overgrep mot barn vil anses som handlinger innenfor kategorien, da konsekvensene for fornærmede kan være store som tidligere nevnt.

I tillegg til handleplikten finnes avvergingsplikten som innebærer at enhver har plikt til å avverge et straffbart forhold jf. strl. § 196. Avvergingsplikten vil være strengere for politiet enn for andre, fordi politiet er som nevnt styrt av politiloven § 2 (Holmboe, 2017, s. 186). I henhold til strpl. § 196 gjelder avvegingsplikten uten hensyn til taushetsplikten ved lovbrudd som strl. § 299 (voldtekt av barn under 14 år) og strl. § 303 (grov voldtekt av barn mellom 14 og 16 år).

Politiet kan ved bruk av skjulte etterforskningsmetoder bli gjort kjent med lovbrudd som planlegges eller begås, som en konsekvens av at siktede ikke er klar over bruken. Særlig siden seksuelle overgrep mot barn blir ansett som en alvorlig form for kriminalitet og strl. § 299 er tatt med i strl. § 196, kan handle- og avvergingsplikten slå inn ved bruk av skjulte etterforskningsmetoder. En varsling vil kunne føre til at personen får vite om mistanken mot seg, og kan i enkelte tilfeller være ødeleggende for etterforskningen. Vurderingen om når og om avvergingsplikten slår inn vil være ulik fra sak til sak. En annen faktor som kan spille inn er etiske vurderinger. Enkelte ganger kan det være riktig å fortsette og andre ganger ikke, uten at det bryter med pliktene nevnt over. Konsekvensene av å ikke avbryte metodebruken kan være alvorlige i sedelighetssaker omhandlende barn. En liten feilvurdering kan nettopp resultere i overgrep mot barn.

3 Forskningsmetode

Et kvalitetskrav i forskning er at den skal være transparent, som medfører at det er viktig å få frem hvordan forskeren kom frem til funnene i forskningen (NESH, 2021, s. 5). Det vil i dette kapitlet derfor bli redegjort for valg av forskningsmetode, innsamlingen av materialet og refleksjoner rundt valg som ble tatt underveis. Det er ønskelig å få frem min rolle som forsker, da jeg selv er ansatt i politiet og hva det kan ha å si for forskningen.

3.1 Valg av forskningsmetode

3.1.1 Samfunnsvitenskapelig metode med en kvalitativ tilnærming

For å kunne svare på oppgavens problemstilling er det samfunnsvitenskapelig metode som er brukt. Samfunnsvitenskapelig metode gir føringer for hvordan informasjon skal innhentes, analyseres og hvordan den videre kan fortelle noe om samfunnsmessige forhold og prosesser (Johannessen et al., 2016, s. 25). Formålet med oppgaven har vært å innhente politietterforskeres erfaringer med bruk av skjulte etterforskningsmetoder i sedelighetssaker som omhandler barn. Valget falt med dette på en kvalitativ innhentingsmetode ved bruk av intervju for å få tilgang til informasjon. Det var ønskelig å få tilgang til etterforskernes observasjoner (Weiss, 1994, sitert i: Skilbrei, 2019, s. 65). Bakgrunn for valg av retning var for å få innsikt og forståelse i informantenes erfaringer på et lite utforsket felt (Tjora, 2017, s. 28). Kvalitativ metode egner seg spesielt godt hvis det er et fenomen som er forsket lite på (Johannessen et al., 2016, s. 28).

En kvantitativ tilnærming ble vurdert, men valgt bort etter kontakt med Riksadvokatens kontor i april 2022. De opplyste at det pr nå ikke finnes en offentlig oversikt over antall sedelighetssaker det er brukt skjulte metoder i. Sett ut fra tiden straffeprosessloven har åpnet opp for bruk i etterforskning etter strl. § 311, og prioritering av sedelighetssaker på tidlig 2000-tallet, er det grunn til å tro at det er et fåtall av tjenestepersoner som har denne erfaringen. En kvantitativ tilnærming kunne latt seg gjøre ved å gjennomgå enkeltsaker, men ble valgt bort på grunn av søknadsprosess for innsyn og tiden som var til rådighet.

Innenfor samfunnsvitenskapelig metode finnes det ulike ståsted, hvor fenomenologi er et av dem. Fenomenologi er i kvalitativ forskning et begrep som peker på forståelse av menneskers subjektive erfaringer og bevissthet, og har som mål å forsøke å forstå fenomenene slik de forstår

dem (Malterud, 2017, s. 28). I denne oppgaven er det forsøkt å forstå erfaringer informantene har gjort seg basert på deres utsagn. Erfaringene vil være basert på saker de har etterforsket. Hver enkelt informant kan inneha ulike erfaringer og opplevelser, da sakene vil inneha forskjellige momenter selv om det er samme straffebud som etterforskes. Opplevelsen kan tenkes å kunne være ulik selv om informantene hadde etterforsket samme sak, da alle mennesker er og opplever forskjellig. I kapittelet hvor funn blir fremstilt er det informantenes opplevelse og forståelse av muligheter og utfordringer som blir beskrevet.

3.1.2 Intervju som kilde til informasjon

For å innhente erfaringene til etterforskerne ble intervjustudie valgt. Det finnes flere måter å gjennomføre et intervju på. Det kan blant annet gjennomføres med en eller flere personer samtidig. I min studie var det ønskelig å intervju en og en av gangen, for å få hver enkelt persons erfaring frem i lyset (Skilbrei, 2019, s. 67). Gruppeintervju kunne vært en mulighet, men ble valgt bort for å sikre hensyn til metodevern, anonymitet og taushetsplikt. Hvis en informant ønsket å snakke om noe sensitivt i form av negative erfaringer, kan det tenkes at det er lettere å få frem i et individuelt intervju enn i et gruppeintervju.

Det ble valgt at intervjuet skulle gjennomføres som et semistrukturert intervju, da det var en plan for hva som skulle snakkes om. Et semistrukturert intervju er en planlagt, men fleksibel samtale med formål å innhente intervjuobjektens beskrivelser av deres verden (Kvale et al., 2015, s. 357). Det ble ikke valgt å gjennomføre intervjuene som åpne, da det var en konkret tematikk og problemstilling som skulle besvares. Det var ikke ønskelig å ha et for strukturert intervju, da det kan oppleves for rigid og uten mulighet til å få de gode beskrivelsene av informantens erfaringer.

3.2 Utvalg og rekruttering av informanter

Rekrutteringen av informanter til forskningen ble gjennomført som et strategisk utvalg. Kriteriene for valg av informanter var at de måtte være politi, samt at de nå eller tidligere hadde benyttet skjulte etterforskningsmetoder i sedelighetssaker omhandlende barn. Det er jeg som forsker som valgt ut målgruppe. Formålet var å finne en hensiktsmessig målgruppe fremfor representativitet (Johannessen et al., 2016, s. 117 og 246). Det var viktigere å få tak i personer med de "riktige" erfaringene, enn hva slags stilling de sitter i eller hvor mange år de hadde jobbet.

Ved rekruttering vil det alltid være en risiko for å miste gode intervjuobjekter. Rekrutteringen av informanter til denne oppgaven ble gjennomført ved at jeg tok kontakt med en person jeg vet har god kjennskap til tjenestepersoner som har brukt skjulte etterforskningsmetoder i sedelighetssaker. Han ga meg navn på flere aktuelle personer. I tillegg har jeg i løpet av min tid i politiet selv vært i kontakt med personer jeg ønsket å intervju. Det er mulig denne fremgangsmåten gjorde at jeg har gått glipp av flere gode intervjuobjekter. Det ble vurdert å ta kontakt med ulike distrikt, hvor de valgte intervjuobjektene for meg. Jeg anså dette som en mer tidkrevende fremgangsmåte, med mindre sannsynlighet for «napp».

I første del av rekrutteringen ble de aktuelle kontaktet på telefon, for å høre om de kunne være interesserte i å delta i prosjektet. De ble deretter spurt om hvordan denne forespørselen formelt skulle sendes til deres distrikt. Samtlige ba meg ta kontakt med deres leder, hvorpå det ble sendt en e-post med en kort føring i hva prosjektet inneholdt, at det var godkjent av NSD (Norsk senter for forskningsdata), at intervjuobjektene ville kunne få lese igjennom transkriberingen og at det var mulighet til å trekke samtykket helt frem til oppgaven ble publisert.

Fem informanter ble intervjuet i perioden august – september 2022. Det var viktig å ha nok intervjuer for å kunne svare på problemstillingen. Opplevelsen etter intervjuene var at jeg hadde nok materialet til å kunne si noe om informantenes erfaringer. Med tanke på tiden som var til rådighet, ville et høyere antall intervjuobjekter tatt for lang tid med tanke på forberedelse og analyser (Kvale et al., 2015, s. 148). Det er mulig et høyere antall intervjuobjekter kunne gitt andre erfaringer og opplevelser enn hva mine informanter trakk frem, men igjen så er det ikke altfor mange å velge i. Det er et fåtall som har jobbet med tema sammenlignet med for eksempel narkotika.

Informantene hadde god innsikt innenfor skjulte etterforskningsmetoder og etterforskning av seksuelle overgrep mot barn. Informantene tilhører både distrikt og særorgan. Ingen av informantene jobber innenfor samme distrikt. Det er vanskelig å gi et anslag i antall år informantene har jobbet med skjulte etterforskningsmetoder. Enkelte har på et tidspunkt jobbet fulltid med skjulte etterforskningsmetoder, deretter tatt med seg erfaringen og jobbet med det i perioder. Andre jobber med metodebruk på fulltid. Anslagsvis har informantene erfaring med etterforskning imellom 7 og 21 år. Erfaringen i antall år med skjulte etterforskningsmetoder er mellom 5 og 15 år. Dette vurderer jeg som god erfaring.

3.3 Taushetsplikt og metodevern

Bruken av skjulte etterforskningsmetoder er underlagt en streng lovbestemt taushetsplikt. Strpl. § 216 i er hovedregelen for vern av de lovfestede skjulte etterforskningsmetodene. Effekten av skjulte etterforskningsmetoder kan reduseres hvis de blir eksponert. En konsekvens kan være at personer som utsettes for metodebruk blir i bedre stand til å iverksette mottiltak (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 313). I tillegg til straffeprosessloven reguleres taushet om de øvrige metodene i politiregisterloven § 23, annet ledd. Denne oppgaven har ikke til hensikt å gjøre personer bedre i å beskytte seg mot skjulte etterforskningsmetoder. Oppgaven ønsker å belyse og få frem erfaringer, slik at politiet kan lære av hverandre.

Strpl. § 216 i og politiregisterloven § 23 setter begrensninger i hva som kan deles offentlig med tanke på metodevern, operasjonssikkerhet og taushetsplikt. 8. mars 2022 ble Politidirektoratet (POD) kontaktet for veiledning angående søknad om fritak fra taushetsplikten for denne oppgaven. POD svarte at de ikke lenger behandler søknader fra masterstudenter, og anbefalte å følge retningslinjer gitt Lene Espedalen i hennes masteroppgave. Ettersom oppgaven ikke skulle inneholde taushetsbelagt informasjon, ble det besluttet i samråd med veileder at oppgaven skulle fortsette som planlagt.

Lene Espedalen fikk i sin masteroppgave fritak fra taushetsplikten fra POD, med det formål å beskytte informantene hvis de skulle komme til skade for å nevne taushetsbelagt informasjon i intervjuene (Espedalen, 2021, s. 34). POD kom med føringer om å ikke innhente informasjon som bryter med taushetsplikten og metodevernet. Innhentet informasjon skulle i tillegg ikke inneholde opplysninger om politiets kapasiteter, og kun omtale metodene slik de omtales i offentlige dokumenter. Føringerne Espedalen fikk av POD er fulgt fra start til slutt i denne oppgaven. Alle informantene ble i forkant av intervjuet instruert i føringerne pr telefon/e-post, i informasjonsskriv og fikk det senere gjentatt under intervjuet.

3.4 Gjennomføringen av intervjuene

3.4.1 Praktisk innledningsvis:

Før intervjustudien kunne starte ble det utarbeidet en intervjuguide med spørsmål om hva intervjuene skulle omhandle. For å teste ut intervjuguiden ble det gjennomført to pilot-intervjuer, hvor det ble gjort små endringer i etterkant.

Prosjektet var søknadspliktig til Norsk senter for forskningsdata (NSD), fordi det skulle bli tatt lydopptak av intervjuene. 9. mai 2022 ble søknad til NSD sendt, og 25. mai 2022 ble denne godkjent. Sikkerhetsansvarlig ved Politihøgskolen i Oslo ble kontaktet for råd om lagring av intervjuene. Det var ingen føringer for lagring annet enn ordinære føringer om at intervjuene skulle lages på skolens område på OneDrive. For å være på den sikre siden med tanke på metodevern ble det avtalt at intervjuene ikke skulle lastes opp på OneDrive. Intervjuene ble derfor lagret på kryptert minnepinne, som kun jeg hadde tilgang til.

Intervjuene ble gjennomført ved bruk av både Teams og ved fysisk oppmøte. Bakgrunnen for å gjennomføre intervjuene på Teams var reisetid og økonomi. Temaet for samtale ble ikke ansett som et personlig sensitivt tema, som gjorde det viktig å møtes ansikt til ansikt. Forskning gjort av Jenner og Myers (2019) viser at det liten forskjell i deling av informasjon ved fysisk oppmøte kontra en videosamtale. Opplevelsen av å gjennomføre det via Teams var at det var enklere å holde seg til temaet, sammenlignet med fysisk oppmøte. Intervjuene på Teams tok noe kortere tid enn ved fysisk gjennomføring. Det er mulig et fysisk oppmøte likevel ga flere refleksjoner og en friere samtale. Det opplevdes lettere å se fullt kroppsspråk og ikke avbryte hverandre ved et fysisk møte. Teams gjør det likevel mulig å se ansiktet til personen, sammenlignet med om intervjuene hadde blitt gjennomført pr telefon.

3.4.2 Gjennomføringen:

I et intervju vil samspillet mellom informant og den som intervjuer skape kunnskap ved samtale mellom dem (Kvale et al., 2015, s. 36). I gjennomføringen av intervjuene støttet jeg meg til intervjuguiden, men opplevde at flere informanter allerede ved første spørsmål kom inn på punkter som skulle dekkes senere i intervjuguiden. Hvis informantene ikke kom inn på temaer jeg synes var relevante, ble disse introdusert. For å sikre at alle informantene enten introduserte eller ble introdusert for det samme, hadde jeg med meg et støtteark med mine tanker.

For å få mer utdypende svar på spørsmål i intervjuguiden ble det stilt oppfølgingsspørsmål til det informantene introduserte. Det var noe utfordrende å gjennomføre aktiv lytting via Teams. Det var vanskelig å se om informantene så på meg eller ut i luften. Ord som «mhm», «ja/nei» og oppsummering av hva informantene sa ble brukt for å kompensere for avstand. Kvale et al. (2015) s. 170 mener aktiv lytting er like viktig som spesifikk beherskelse av spørreteknikker. Det kan tenkes at gjennomføringen hadde vært noe bedre om alle intervjuene hadde vært gjennomført fysisk. Ved å stille spørsmål som «hvorfor» eller «hvordan» var opplevelsen at det kom enda mer spesifikke svar.

3.4.3 Praktisk underveis og etter:

Intervjuene varte mellom 55 og 80 min. For opptak av samtale via Teams ble programmet Movavi benyttet, som er et opptaksprogram av lyd direkte fra PC-en. Ekstern båndopptaker ble benyttet som backup. Lydfilene fra Movavi ble lagret direkte på den krypterte minnepinnen, og senere kopiert over som backup på en annen.

Intervjuene ble transkribert av meg ved at lydfilene ble lyttet til. Det ble forsøkt å skrive transkripsjonen etter hvert intervju, for å lære av intervjuet og gjøre det neste bedre (Skilbrei, 2019, s. 173). Det var ikke alltid det ble tid til å skrive ferdig transkriberingen av alle intervjuet, da enkelte av intervjuene kom for tett. Ved å skrive intervjuene underveis oppdaget jeg svakheter ved at det var noen spørsmål som ikke ble fulgt godt nok opp underveis i intervjuet. Dette ble læring jeg tok med meg fra de første intervjuene til de siste.

Etter transkribering av intervjuene ble hvert enkelt dokument kryptert ved passord, og oversendt informantene pr e-post for godkjenning. Passord ble sendt via tekstmelding for å forhindre at andre personer fikk tilgang til dokumentet. Informantene fikk frist snarest med tilbakemelding om det var noe de tenkte brøt med metodevern, taushetsplikt eller om noe var direkte feil. I etterkant av utsendelsen var det to av informantene som kom med kommentarer på informasjon de ikke ønsket omtalt. Det var informasjon i retning av eget personvern, og skulle ikke omtales i oppgaven.

Da analysen var gjennomført og funnene ferdigskrevet ble funnene fra hver enkelt informant oversendt for godkjenning. Som en kvalitetssikring ble hele oppgaven sendt Kripes for

godkjenning av innhold og metodevern. 20. mars 2023 fikk jeg tilbakemelding fra dem om at oppgaven kunne publiseres.

3.5 Analysen av intervjuene

I dette avsnittet vil jeg ta for meg hvordan analysen ble gjennomført. Skilbrei (2019, s. 179) beskriver analysen ved at den handler om å forstå og forklare de funnene som er gjort. Bearbeidelse og tolkningen av hva som ble sagt startet allerede mens intervjuene ble tatt, underveis i transkriberingen og fortsatte helt til oppgaven ble ferdig (Skilbrei, 2019, s. 174). Målsettingen for analysen har vært å besvare problemstillingen. Fremgangsmåten er gjort ved bruk av tematisk analyse. Den er gjennomført basert på hvordan tematisk analyse er redegjort for av psykologene Virginia Braun og Victoria Clarke (2006).

Tematisk analyse består av seks steg, som ofte glir over i hverandre. Det er vanskelig å si når et steg begynner, og et annet slutter (Johannessen et al., 2018, s. 283). Første steg er **å bli gjort kjent med dataene**. Etter transkripsjon leste jeg igjennom intervjuene, for å skaffe en oversikt over data som var innhentet. Underveis i gjennomgangen tok jeg notater knyttet til ulike tema basert på hva informantene kom med av informasjon. I dette steget ble det ikke fokusert på detaljer. Notatene gjorde at jeg snevret ned antall sider til et mer oversiktlig dokument. Det ble mulig å få oversikt i mønster og temaer i de ulike intervjuene. Materialet ble på denne måten mer systematisert (Skilbrei, 2019, s. 183).

Neste steg var å **generere koder**. Alle intervjuene ble lagt inn i analyseprogrammet Envivo. Her ble de bearbeidet ved å lese igjennom intervjuene på nytt, hvor jeg markerte sentrale ord og poeng (Johannessen et al., 2018, s. 284). Kodene på dette tidspunktet var knyttet til innhold i sitatene som ble markert. Se eksempel på sitat under:

«Bruken gir en oversikt over hvilke enheter personen besitter, til bruk i forbindelse med ransaking.»

Sitatet fikk koden: Bruken gir oversikt over enheter. Det ble også lagt to tilleggskoder med «mulighet» og «utfordring», hvor sitatet over ble kodet som «mulighet».

Da generering av kodene var gjort tok jeg det jeg hadde markert, og plasserte materialet inn i overordnede tema. Analysen var nå i gang med neste steg, som var å *søke etter tema*. Temaene fikk ulike farger og navn. På denne måten kunne jeg enklere skille det jeg hadde markert i tema der ulike kodene «hørte hjemme». Sitatet over fikk i dette steget tema: Verdi i etterforskningen. Innledningsvis la jeg inn forhåndsdefinerte tema ut ifra oversikten jeg lagde, fra da jeg gjorde meg kjent med dataene. Jeg leste igjennom materialet på nytt og noen tema ble i tillegg utarbeidet fortløpende. Analysen er gjennomført slik for å unngå at det var kun mine forhåndsantagelser skulle fremkomme av funnene (Skilbrei, 2019, s. 182).

Neste steg var å *revurdere temaene*, hvor jeg gikk igjennom materialet på nytt. Her ble det kun gjort noen små endringer ved at noen tema kunne slås sammen og noen sitater ble trukket ut som egne tema. Innenfor tema: Verdi i etterforskning, ble metodene UC på nett og dataavlesning trukket ut å få oversikt i antall muligheter og utfordringer, da det fremsto som metodene ble nevnt flere ganger.

I nest siste steg ble temaene *definert og navngitt*. Enkelte tema måtte deles inn i underkategorier. Sitatet over ble delt inn i underkategori: Indirekte nytte i etterforskningen. Det ble gjort for å lettere kunne vise hva slags verdi erfaringen til informantene har i etterforskningen, og om det var ulikheter i type verdi bruken kan gi. Da jeg var ferdig viste seg at det var flere sitater markert som indirekte nytte enn direkte nytte for etterforskningen.

Underveis i analysen fortolkes innhentet data innenfor tre ulike fortolkningsrammer: personlige erfaringer, eksisterende kunnskap og faglige fortolkninger. Det kan være at enkelte utsagn har fått mye oppmerksomhet, mens andre momenter forblir usynlige (Skilbrei, 2019, s. 174). Personlig hadde jeg en tanke om at bruk av skjulte etterforskningsmetoder gir gode muligheter, hvis man kommer dit at saken blir prioritert. For å forhindre at egne fortolkningsrammer tok overhånd, leste jeg igjennom og markerte i intervjuene flere ganger. Dette ble gjort i et forsøk på at enkelte utsagt ikke skulle bli glemt. I presentasjon av funnene er det forsøkt å få frem erfaringer som både er ulike og like hos informantene.

Siste steg i analysen er å *skrive rapport på undersøkelsen*. I dette kapitlet er forsøkt å redegjøre for prosessen. I kapittel 4 er funnene fremstilt i ulike punkt basert på tema.

3.6 Forskerrollen

Min forforståelse vil påvirke forskningen gjennom personlig erfaring og utdanning. Påvirkningen går igjen i valg av tema, metode, teori og i analysen (Tjora, 2017, s. 25). Det at jeg som politi trer inn i en forskerrolle for å intervjuer egne kollegaer, kan ha påvirket svarene jeg fikk i intervjuene. Rachlew (2010) henviser i tillegg til at det reiser etiske utfordringer å forske på sine egne knyttet til om informantenes deltagelse i forskningen er frivillig. Ved rekruttering opplevde jeg at intervjuobjektene var interessert og positive til oppgaven.

Skilbrei (2019) fremhever at hvem man er som person og hva man har av erfaring kan påvirke forskningen. Skjulte etterforskningsmetoder er noe jeg har jobbet nokså lite med, og jeg har hatt svært få møter med personer fra fagmiljøet utenfor eget distrikt. Jeg ser derfor ikke på det som et forskningsetisk problem. Alle intervjuobjektene var både eldre og høyere opp i stillingsrang enn meg selv. Det er derfor nærliggende å tro at de ikke har opplevd en skjevhet og at de «skylder» meg noe i denne situasjonen. På en annen side kan det være at min manglende kompetanse kan ha påvirket hvor mye intervjuobjektene følte at de kunne stole på meg, opp imot ivaretagelse av metodevernet. Det var derfor viktig for meg å presisere at de fikk mulighet til å lese igjennom transkripsjon og oppgavens funn før publisering.

Avtaler om gjennomlesning før publisering kan være problematiske. Det kan likevel godtas om det er for å se om teksten kan skade etterforskningsmetodens effektivitet (Reiner, 2000, s. 223). Rachlew (2010) mener at forskeren må selv vurdere om avtale om gjennomlesning truer egen integritet, samt overholder kravet til fri og uavhengig forskning. For min del var det en trygghet å vite at oppgaven ville bli lest igjennom, slik at alle involverte følte at metodevernet ble ivaretatt. Konsekvensen kunne i verste fall vært at det ikke ble noen oppgave, om informantene ikke hadde fått denne muligheten. Det har ikke blitt fjernet funn i oppgaven som bryter med retningslinjene for fri og uavhengig forskning.

Alle informantene samtykket til å være med på intervjuet, og ble informert at det var mulig å trekke dette samtykket helt frem til de hadde lest igjennom egne funn i oppgaven. Bjørge og Myhrer (2015) skriver i Politihøgskolens forskningsveileder at det er vanskelig å vite hvilken «hatt» man har på hodet, når det forskes på egne kollegaer. Det kan tenkes at jeg har hatt en fordel av å være ansatt i politiet med tanke på tilgang til informasjon. Dette gjorde at jeg måtte være mer påpasselig med å instruere informantene i forkant av intervjuet på hva vi kunne snakke

om og ikke. En annen utfordring er hvordan informantene ser på meg som forsker. Det ble tydelig at de så meg som polititjenesteperson, og det var nødvendig å fortelle dem at det som blir sagt i intervjuene skal kunne bli skrevet om offentlig. Denne utfordringen følger hele forskningsprosessen, ved at man skal tre ut av politirollen og inn i rollen som forsker. Det kan være problematisk å ta det nødvendige skrittet ut. Det er mulig dette har vært enklere for meg, da jeg ikke har jobbet like mye med den skjulte tematikken innenfor seksuelle overgrep mot barn. Likevel er man politi og det kan ha påvirket hva som fremkommer av forskningen med bakgrunn i hva jeg har funnet interessant.

3.7 Forskningens kvalitet

3.7.1 Reliabilitet

Et spørsmål i all forskning er dataenes pålitelighet, i forskning kalt reliabilitet. Reliabilitet er knyttet opp mot nøyaktigheten av forskningens data, hvilke data som brukes, hvordan innsamlingen har foregått og hvordan dataene er bearbeidet (Johannessen et al., 2016, s. 36). Reliabiliteten kan påvirkes av at utvalget er strategisk og ikke tilfeldig. Hovedvekten av informantene er personer jeg aldri tidligere verken har møtt eller snakket med. Informantene kan tenkes å være personer deres lederne ville valgt ut, uavhengig om det var dem som fikk forespørselen eller ikke, da de innehar god kompetanse på feltet.

Reliabilitet kan også påvirkes av hvem spørsmålene blir stilt til. Det er mulig at en jurist ville svart annerledes enn en etterforsker eller etterforskningsleder. I tillegg kan spørsmålsstilling i intervjuguiden påvirke reliabiliteten. Det er jeg som har utarbeidet denne, og legger derfor føringer for hva som skal snakkes om. I intervjuguiden var det lagt opp til åpne spørsmål for å få mest riktige og ærlige svar. Ledende spørsmål kan være med på å teste informantenes reliabilitet (Kvale et al., 2015, s. 201). I intervjuguidens siste spørsmål om fremtiden, var det enkelte av informantene som ikke hadde noe godt svar på hva de ønsket av utvidelse av metoder i fremtiden. Selv om spørsmålet var ledende, viste det at de ikke ønsket å svare på spørsmål de ikke hadde tanker om. Det kan med dette tenkes av øvrige funn er pålitelige, ved at det opplevdes trygt for informantene å si sin mening/erfaring.

I kvalitative studier er det vanskelig å teste dataenes reliabilitet på samme måte som i kvantitativ forskning. Det vil ikke være mulig for en annen forsker å gjennomføre intervjuene på akkurat

samme måte som meg. De ville sannsynligvis heller ikke bli tolket helt likt. For å styrke forskningens pålitelighet har det i dette kapittelet vært viktig å være åpen og få frem en detaljert beskrivelse av fremgangsmåten av hele forskningsprosessen (Johannessen et al., 2016, s. 231-232).

3.7.2 Validitet

Validitet er forskningens gyldighet. Forskning bør inneha både intern og ekstern validitet. Den interne validiteten går ut på at metoden som gjennomføres får de svarene den har til hensikt å finne. Den eksterne validiteten går ut på om resultatet av undersøkelsen kan trekke slutninger utover temaet dataene er samlet inn for (Johannessen et al., 2016, s. 232-233).

I intervjuene vil det være informantens subjektive mening om bruk av skjulte etterforskningsmetoder i sedelighetssaker som kommer frem (Tjora, 2017, s. 114). Det kan være en svakhet opp imot validitet, som går på hvor godt dataene representerer fenomenet (Johannessen et al., 2016, s. 66). Det vil kun være informantenes subjektive mening, ettersom jeg ikke har gjennomføre mange nok intervjuer til å kunne si at hovedvekten av refleksjonene i populasjonen er slik. Det kan likevel være en fordel med bruk av kvalitativ forskning at man får en dypere innsikt i meningen, enn hva man ville gjort i en spørreundersøkelse. Uavhengig av fremgangsmåte, vil det være informantenes virkelighet som kommer til syne. Virkeligheten består av uendelige gjenstander, mennesker, erfaringer, ulike samarbeid og egne fortolkninger (Johannessen et al., 2016, s. 31). Målet vil være å skape en overføringsverdi ved at refleksjonene informantene gjør vil gjelde for flere (Skilbrei, 2019, s. 65). Målsettingen har vært å innhente konkret og spesifikk kunnskap om metodebruk med bakgrunn i saker informantene har etterforsket. Sakene vil være kontekstuelle og ulike, noe som kan gjøre overføringsverdien vanskelig.

Det er mulig refleksjoner gjort av informantene kan gi ekstern validitet opp imot for eksempel metodebruk i etterforskning av sedelighetssaker med voksne. Enkelte erfaringer kan muligens overføres til andre sakstyper enn sedelighet, hvor det vil kunne være de samme erfaringene gjeldene muligheter og utfordringer. Momenter som etikk vil mulig ikke kunne være like overførbart i samme grad.

4 Funn og diskusjon

Oppgaven har som formål å svare på hvilke muligheter og utfordringer som finnes ved bruk av skjulte etterforskningsmetoder i sedelighetssaker omhandlende barn. Ved kodingens slutt var det markert 100 utfordringer og 58 muligheter totalt i alle intervjuene. Det vil i dette kapittelet ikke henvises til alle, men jeg har forsøkt å trekke ut dem som er mest aktuelle og sier mest opp imot tema. Antall utfordringer og muligheter trenger ikke være av betydning, da tallet kan bety flere ting. Informantene kan for eksempel ha nevnt samme utfordring flere ganger, som gjør at antallet er høyere enn hva som er riktig. På en annen side er bruk av skjulte metoder i sedelighetssaker nokså «nytt», og bruken kan derfor mulig oppleves mer utfordrende enn i andre saker. I dette kapitelet vil det komme frem at noen informanter nevner utfordringer, der andre ser muligheter. Funnene vil bli presentert under tema, hvor begge sider er forsøkt fremmet.

4.1 Verdien ved bruk av skjulte metoder i sedelighetssaker som omhandler barn

På oppdrag for Metodekontrollutvalget undersøkte Gunnar Thomassen og Tor-Geir Myhrer, nytten og effekten ved bruk av kommunikasjonskontroll i etterforskning i 2009. De gjennomførte en spørreundersøkelse, som ble besvart av politijurister, statsadvokater, dommere og advokater. I analysen ble metodens effektivitet delt inn i direkte og indirekte nytte for etterforskningen. *Direkte nytte* vil foreligge der informasjonen innhentet blir brukt som bevis, mens *indirekte nytte* vil være der informasjonen på annen måte er avgjørende og viktig for å føre saken fremover. Inndelingen vil også brukes i denne undersøkelsen.

Oppgavens funn vil starte med å presentere en overordnet generell del om hvorfor informantene mener skjulte etterforskningsmetoder fungerer godt, og hvorfor bruken er viktig i sedelighetssaker. I neste del vil det bli vist til flere sitater som belyser hva metodene gir og dens nytte i etterforskningen.

4.1.1 Generelle betraktninger knyttet til verdien ved bruk av skjulte metoder

Metodenes effektivitet har flere ganger vært omtalt og diskutert (Halvorsen, 2003; Larsson, 2014a; Thomassen, 2010). Aktører i straffesakskjeden har tidligere meldt at bruk av lovfestede

skjulte etterforskningsmetoder er helt sentrale og i mange tilfeller avgjørende for å bekjempe alvorlig og organisert kriminalitet (NOU 2009:15, s. 114). Formålet med bruk av skjulte etterforskningsmetoder er å innhente informasjon som kaster lys over det straffbare forhold. Informantene peker på at metodebruken fungerer «bedre» i sedelighetssaker, enn innenfor annen kriminalitet. Mange av informantene mener det skyldes at metodene ikke er brukt i like utstrakt grad innenfor sedelighetsfeltet. A resonnerer rundt dette:

«Det er et miljø som ikke er vant med skjulte metoder i samme grad som de miljøene man tradisjonelt har brukt skjulte metoder opp imot. Organiserte kriminelle miljøer prøver å beskytte seg mot dem i hverdagen, mens i sedelighetsmiljøet har det ikke vært tradisjon for det i samme grad.» (A)

Erfaringen støttes av Bruce & Haugland (2018), som viser til at man i senere år har hatt suksess med bruk av skjulte etterforskningsmetoder i sedelighetssaker, selv med bare en gjerningsperson. De involverte i disse sakene har ikke forventet å bli gjenstand for politiets oppmerksomhets (Bruce & Haugland, 2018, s. 69). Utfordringen med etterforskning av organiserte kriminelle er at de har gjort seg erfaringer om politiets metodebruk og fremgangsmåter (Prop. 68 L (2015-2016), s. 259). Personer som utsettes for bruk av skjulte metoder, vil som hovedregel ha rett til innsyn i metodebruken i etterkant. I tillegg vil det være bevisførsel i retten, som gjør at metodene blir kjent for flere. En konsekvens av dette kan være at personene blir i bedre stand til å iverksette mottiltak og effekten av bruken svekkes (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 313).

Bruken av skjulte etterforskningsmetoder i sedelighetssaker omhandlende barn gir mulighet til å innhente informasjon i saker, hvor barnet kan ha begrensede muligheter til å bidra med oppklaring (Bruce & Haugland, 2018, s. 68). Ot.prp. nr. 64 (1998-99) trekker også frem bruk av skjulte metoder i etterforskning av seksuelle overgrep mot barn som en mulighet. På samme måte som ved etterforskning av organiserte kriminelle, er fravær av vitner en av grunnene til at metodene er vurdert som hensiktsmessige i denne type saker. C fremmer bruken av skjulte metoder som en måte å ivareta barn rettsikkerhet:

«Vi ønsker å tro at et barns vitneprov skal stå sterkt, men det er klart at det er mange faktorer som vi vet gjør at det blir undergravd. De har ikke samme ordforråd og

forutsetningene for å kunne hjelpe med bevisinnhenting, men her hjelper jo vi barnet på en litt annen måte med objektiv innhenting.» (C)

Den generelle utfordringen det pekes på er knyttet til ivaretagelse av barns rettigheter og rettsikkerhet som fornærmet. Saker omhandlende overgrepsmateriale og voldtekt av barn kan sammenlignes med offerløs kriminalitet, da barn ikke nødvendigvis selv kan bidra med oppklaring (NOU 2009:15, s. 101). Grunnen til at narkotikalovbrudd ofte beskrives som en «offerløs» kriminalitet, er fordi det anmeldes lite fra publikum. Politiet er avhengig av å generere saker selv (Larsson, 2014a, s. 46). Det samme kan gjelde for sedelighetssaker med barn som fornærmet. Det kan sies at bruken av skjulte metodene hjelper barnet med objektiv innhenting, og dermed ivaretar barnets rettsikkerhet som fornærmet.

4.1.2 Indirekte nytte

I dette punkt vil det bli vist til muligheter ved metodebruken som gir en indirekte nytte for etterforskningen. Samtlige informanter beskriver at bruk av skjulte etterforskningsmetoder gir gode muligheter for innhenting av informasjon, for å føre etterforskningen videre. Ifølge A kan bruken gi oversikt over elektroniske enheter:

«Man kan få tilgang til mer enn det man ellers hadde fått tilgang til i en åpen etterforskning. Det gir en oversikt over hvilke enheter personen besitter, til bruk i forbindelse med ransaking.» (A)

Det vises til at bruken av skjulte etterforskningsmetoder gir mulighet til å få tilgang til mer informasjon enn hva man hadde fått uten. Bruken kan gi oversikt over elektroniske enheter personen besitter og bruker. Informantene fremmer IP-KK som en god metode i den forbindelse, da bruken kan identifisere enheter, som en datamaskin og mobiltelefon innenfor et privat nettverk (Bruce & Haugland, 2018, s. 200). I tillegg fremmes IP-KK som en mulighet til å få innblikk i internettbruk, sikkerhetsbevissthet og tidspunkt for bruk av internett. Informasjonen som innhentes gir mulig et bedre utgangspunkt for planlegging av etterforskningen, og hva slags ressurser som trengs på aksjonsdagen. Ransakingen vil mulig bli enklere, ved at man vet hva slags enheter man leter etter.

Videre peker flere av informantene på at bruk av skjulte etterforskningsmetoder gir gode muligheter i kartleggingen av den mistenkte. Generelt har bruk av skjulte metoder et rykte om å være kompliserte, tidkrevende og binde mye ressurser. Det vil nødvendigvis ikke være gjeldene for de ulovfestede metodene. E trekker frem erfaring med spaning:

«Min erfaring er jo at kanskje spaninga er den som bidrar mest i hverdagssakene våre. [...] Jevnt over er spaning noe av det bedre vi kan bruke for å kartlegge informasjon på en mest mulig måte.» (E)

E mener spaning gir gode muligheter i «hverdagssakene» ved kartlegging av den mistenkte. Med hverdagssaker menes saker som ikke nødvendigvis er komplekse, eller hvor det ikke trengs tyngre metodebruk i etterforskningen. En annen mulighet informantene mener spaning kan gi er å identifisere mistenkte. Årsaken er at det i enkelte etterforskninger av internettrelaterte seksuelle overgrep mot barn, kan være utfordrende å identifisere hvem som er mistenkt i saken. I etterforskning av digitalt materialet kan det være flere brukere av en enhet, og det kan være flere brukere av internett i en husstand. Det kan derfor være vanskelig å identifisere hvem som er brukeren av enhet eller internett på gitte tidspunkt. I skjulte etterforskninger kan det dermed være utfordrende å vite hvem metodebruken skal rettes mot. B viste til en sak hvor spaning ble brukt med godt hell i en sak omhandlende voldtekt av barn via internett. Etterforskningen hadde avdekket eier av IP-adresse, men manglet skjellig grunn da det var flere personer bosatt på adressen. Med bakgrunn i spaning klarte de å identifisere rett mistenkt.

En annen metode som også gir gode muligheter ved kartlegging av den mistenkte, er søk i åpne kilder. Informantene fremmer bruken som en selvfølgelighet i starten av en etterforskning. D konkretiserer hvordan søk i åpne kilder er med å føre etterforskningen videre:

«Viktigheten ved søk i åpne kilder har vist seg, da vi gjerne har klart å lokalisere vedkommende gjennom dette. Det hadde vi ikke klart å oppnå kun ved å bruke rene registersøk.» (D)

Eksempelet viser til at søk i åpne kilder på internett kan gi mulighet for å lokalisere en mistenkt før aksjon. Metodene spaning og søk i åpne kilder kan være nyttige i forkant av pågrepelse og ransaking, for å på best mulig måte planlegge og forhindre bevisforspillelse.

Som en oppsummering er det ut fra informantenes utsagn vist til at metodene IP-KK, spaning, og søk i åpne kilder kan gi god informasjon i en kartleggingsfase. Informasjonen kan gi oversikt over den mistenkte, dens enheter og aktivitet på internett, som videre kan brukes i etterforskningen og i vurdering om iverksettelse av tyngre metodebruk.

Informantene pekte også på muligheten for å dokumentere mistenktes forsett etter strl. § 22. I henhold til strl. § 22 foreligger forsett når noen begår en handling som dekker gjerningsbeskrivelsen i et straffebud: med hensikt, eller med bevissthet om at handlingen sikkert eller mest sannsynlig vil dekke gjerningsbeskrivelsen. Forsett vil foreligge selv om mistenkte ikke er kjent med at handlingen er ulovlig jf. strl. § 26. A fortalte om sine tanker rundt dette:

«Det er en del ting de sliter med å forklare seg ut av. [...] Kombinasjonene av metodene gjør at en får frem et tydelig forsett i det de har gjort.» (A)

A mener at kombinasjonen av ulike metoder er med å få frem et tydelig forsett i handlingen som er utført. Et eksempel kan være at politiet ved bruk av spaning og/eller skjult kameraovervåkning lokaliserer hvem som befinner seg i boligen. Kombineres dette med bruk av dataavlesning kan bruken gi mulighet for å se hva personen i boligen søker etter på internett. Søktes det etter overgrepsmateriale vil denne handlingen vise et tydelig forsett i hva og hvem som oppsøker dette. Muligheten angående å avklare om det foreligger forsett, blir støttet av tilbakemeldinger Metodekontrollutvalget fikk i sin kontakt med aktører i straffesakskjeden. Her ble det pekt på at kommunikasjonskontroll er spesielt viktig for å avklare om det foreligger forsett og andre subjektive overskudd (NOU 2009:15, s. 114).

En annen mulighet som trekkes frem av indirekte nytte for etterforskningen, er bruken av kommunikasjonskontroll (KK). Selv om det i flere utredninger har blitt vist til at kommunikasjonskontroll i senere år har fått en begrenset effekt (Prop. 68 L (2015-2016), s. 240-241). Denne utfordringen blir diskutert i punkt 4.3.2. Informantene trekker likevel frem kommunikasjonskontroll som en mulighet, hvor det vises til at metoden i dag er en støtte til øvrig metodebruk. C konkretiserer hvordan kommunikasjonskontroll kan gi en indirekte nytte:

«KK er en god støtte-metode. Jeg vil si det er en forutsetning for bruk når metodene skal fungere i kombinasjon. KK hjelper oss å lære personen å kjenne. Vi får innblikk i relasjoner, rutiner og hyppighet i bruk. I tillegg får vi informasjon som kan hjelpe oss videre i metodebruken og i vurdering om det for eksempel er aktuelt med

dataavlesning. [...] KK er også en god støtte for spaning, hvis vi «mister» personen, da finner vi dem ofte igjen ved hjelp av informasjon fra metoden.» (C)

Sitatet viser eksempler på hvordan kommunikasjonskontroll kan gi mye god informasjon, og hvordan den støtter de andre skjulte metodene. For det første trekkes kommunikasjonskontroll frem som er en god støtte til spaning. I tilbakemelding gitt til Metodekontrollutvalget, da gjeldende for teknisk sporing og kommunikasjonskontroll, vises det til hvordan metodene støtter hverandre. Kombinasjonen av metodene gjør politiet i stand til å fysisk observere mistenkte. Kombinasjonen av fysisk observasjon og kontroll på mistenktes kommunikasjon blir beskrevet til ofte å være avgjørende (NOU 2009:15, s. 114). I tillegg vil politiet ut fra kommunikasjonskontroll innhente informasjon, som kan bidra i vurdering om bruk av «tyngre» metoder som dataavlesning. På denne måten er kommunikasjonskontroll er metode som gir indirekte nytte, og driver etterforskningen videre.

4.1.3 Direkte nytte

Hovedvekten av mulighetene informantene trekker frem er muligheter som gir en indirekte nytte. Informantene viste likevel til at bruken av skjulte etterforskningsmetoder kan ha en direkte nytte i etterforskning. For å kunne innhente informasjon av direkte nytte, fremmet informantene viktigheten av å bruke de skjulte metodene før personen blir gjort kjent med mistanken. Med andre ord på et tidlig stadium i etterforskningen. Ved at politiet tidlig vurderer at bruken av skjulte metoder vil være effektivt og forholdsmessig, kan det ut ifra det informantene sier bekrefte eller avkrefte mistanke i saken. C sier det slik:

«Bruken kan si noe om på hvilket grunnlag mistanken er styrket eller svekket [...] Og det tenker jeg en del av disse metodene kan gi oss svar på tidlig.» (C)

Ifølge C kan bruk av skjulte metoder gi mulighet til å si noe om mistanken er styrket eller svekket på et tidlig tidspunkt i etterforskningen. Statsadvokatenes kvalitetsundersøkelse ved gjennomgang av voldtektssaker støtter utsagnet. Det vises til at praktisk erfaring innenfor internettrelaterte saker mener det kan være av avgjørende betydning for oppklaring å vurdere bruken av skjulte etterforskningsmetoder allerede på et tidlig tidspunkt i etterforskningen. For å sikre at metodebruk vurderes, bes dette legges inn som en del av etterforskningsplanen (Riksadvokaten, 2017, s. 37). Til sammenligning ble det i undersøkelsen til Thomassen og

Myhrer (2009) funnet at det mer vanlig at mistanken blir styrket enn svekket ved bruk av kommunikasjonskontroll. Ca. 65 prosent av respondentene anslår at mistanken ble styrket i over halvparten av deres saker med bakgrunn i bruk av kommunikasjonskontroll. Undersøkelsen sier ikke om informasjonen ble innhentet tidlig eller sent i etterforskningen. Det er nærliggende å tro at det er på et tidlig tidspunkt, da metodebruk ofte brukes før den mistenkte er gjort kjent med mistanken. Det er imidlertid verdt å nevne at undersøkelsen fant at bruk av kommunikasjonskontroll sjeldent førte til at mistanken ble svekket. En situasjon der svekkelse eller frafall av mistanke forekommer ofte, ville reist tvil til den straffeprosessuelle kvalitet vedrørende domstolens behandling av begjæringer (Thomassen, 2010, s. 352).

Informantene ble spurt om bruken av skjulte metoder har gitt inkriminerende bevis, hvor enkelte svarte ja på spørsmålet. A sa det slik:

«Metodebruken kan gi direkte bevis i selve straffesaken.» (A)

Ifølge A kan metodebruken gi muligheter for å innhente bevis, som kan brukes direkte i straffesaken. Informantene trekker frem dataavlesning og UC på nett, som metoder som har gitt inkriminerende bevis innenfor etterforskning av internettrelaterte seksuelle overgrep mot barn. Metodene blir trukket frem til å være dem som gir mest direkte nytte på saksfeltet, og vil derfor bli gjennomgått i egne punkt, se 4.5 og 4.6. Sammenlignes funn hos Thomassen og Myhrer (2010) gir kommunikasjonskontroll oftere en styrking av mistanke, fremfor fellende bevis. I spørreundersøkelsen anslår så mange som 50 prosent at bruken av kommunikasjonskontroll ga fellende bevis i over halvparten av sakene (NOU 2009:15, s. 389; Thomassen, 2010). Det er mulig svarene i spørreundersøkelsen ville stilt seg annerledes i dag, med tanke på utfordringer knyttet kommunikasjonskontroll og kryptert kommunikasjon. Funnene anses likevel som interessante.

Selv om informantene trekker frem eksempler ved innhenting av informasjon, som gir en direkte nytte, finnes det likevel utfordringer. E trekker frem en utfordring knyttet muligheten:

«Jeg har et inntrykk at vi kan fort få mer informasjon i sedelighetssaker, hvis vi bruker skjulte metoder. De prater mer åpent. Men igjen i sedelighetssaker så prater de jo ikke med hverandre nødvendigvis. De prater med andre om hverdagslige ting, så det er jo den kartleggingsfasen som kanskje er enklere.» (E)

E støtter de andre informantene med muligheten metodebruken gir, angående å få tilgang til informasjon som kartlegger personen. En utfordring er at i sedelighetssaker prater ikke nødvendigvis den mistenkte med andre om overgrep, eller at de har en seksuell interesse for barn. De prater med andre om hverdagslige ting. Det er derfor utfordrende å innhente informasjon, som gir direkte nytte ved bruk av kommunikasjonskontroll. For ytterligere utdypelse, se punkt 4.4 angående utfordringer ved bruk i fysiske voldtektssaker. På en annen side foregår mye av kommunikasjonen mellom personer med seksuell interesse for barn via kommunikasjonsplattformer på internett. Dataavlesning er en metode som egner seg for dokumentering av denne type kommunikasjon, hvor bruken kan gi en direkte nytte i etterforskningen i form av bevis (Prop. 68 L (2015-2016), s. 259-260).

4.2 Organisatoriske rammer og ressurser

Bruk av skjulte etterforskningsmetoder krevet betydelige personalressurser. I mange tilfeller vil ressursbehovet begrense bruken av metodene i en etterforskning. Begrensede ressurser medfører normalt at man ikke uten videre ber om tillatelse til å igangsette for eksempel kommunikasjonskontroll (NOU 1997:15, s. 183). I dette punktet vil det ses på funn knyttet til bruk av ressurser og organisatoriske rammer for bruken av metodene.

4.2.1 Ressursbruk vs. prioritering ved skjult etterforskning

For å innlede punktet om ressurser ønsker jeg å vise til et sitat fra A. Sitatet viser utfordringen knyttet til en normalisert tanke om bruk av skjulte etterforskningsmetoder:

«Mange tenker at skjulte metoder er en "quick fix" på ting.» (A)

Det pekes på at bruk av skjulte etterforskningsmetoder ikke er en rask og enkel løsning. Forskning gjort av Lofthus et al. (2016) støtter utsagnet. En skjult etterforskning kan kreve mye organisering og kjedsomhet i påvente av bevis. En slik organisering kan også ha store kostnadmessige utgifter, som igjen kan påvirke vurderingen av om en skjult etterforskning skal iverksettes eller ikke. Inntrykket etter å ha intervjuet informantene er at det handler om prioritering. Det er kun de mest alvorlige sakene som kommer igjennom «nåløye».

A fortsetter ved å beskrive prioriteringen slik:

«Jeg vet faktisk ikke om jeg har opplevd at det ikke stemmer det vi har hatt skjellig grunn til, på grunn av høy terskelen for hvilke saker som prioriteres til en skjult etterforskning. Det blir brukt i de mest alvorlige sakene.» (A)

Utsagnet viser at sakene som prioriteres, ofte er de mest alvorlige sakene. Terskelen for å sette av ressurser til en skjult etterforskning er høy, og gjøres bare i godt underbygde saker. I Prop. 68 L (2015-2016) ønsker departementet å presisere at strl. § 311 inneholder variasjon i alvorlighetsgrad ved straffeprosesslovens utvidelse av kommunikasjonskontroll, hemmelig ransaking og skjult kameraovervåkning. Distribusjon og produksjon av overgrepsmaterialer er å anse som mer alvorlig enn ren besittelse (Prop. 68 L (2015-2016), s. 109). Med støtte fra sitatet vil prioriteringen for bruk av metodene, være rettet mot de mer alvorlige sakene som inneholder distribusjon og produksjon av overgrepsmateriale ved etterforskning av strl. 311 eller andre alvorligere straffebud som voldtekt av barn jf. strl. § 299.

Det kan være flere konsekvenser av at det kun er de mest alvorlige sakene som prioriteres. En konsekvens kan være at saker med potensial for oppklaring blir henlagt, fordi de ikke er alvorlige nok til at det prioriteres bruk av skjulte metoder i etterforskningen. En annen og mer alvorlig konsekvens er at pågående fysiske overgrep ikke blir avdekket. Bruken av skjulte metoder skal imidlertid kun brukes i saker der den aktuelle metoden anses effektiv, og mindre inngripende metoder ikke kan føre til samme resultat (Bruce & Haugland, 2018, s. 33). Sakene må derfor vurderes nøye.

På tross av at flere viser til at bruken av skjulte metoder binder mye ressurser, mener B at det ikke trenger å gjøre det:

«Min erfaring er at en IP-KK sammen med HR, så vet du veldig mye om den andre personen. De trenger ikke å være så ressurskrevende som det høres ut som, hvis man planlegger godt og har forutsetningene for det. I mange saker kan du etter å ha gjennomført en hemmelig ransaking, si stopp der. Rett og slett. For da viser det seg at du har bevisene.» (B)

I etterforskningen av internettrelaterte seksuelle overgrep mot barn er B sin erfaring at metodene IP-KK og hemmelig ransaking, gir mulighet til å belyse hvor på enheten bevisene

finnes. Et kvalitetskrav i etterforskning er at den skal ha et hensiktsmessig omfang og riktig ressursbruk (Riksadvokaten, 2018b, s. 9). Ved funn vil saken kunne gå over i åpen fase med pågripelse og at siktede gjøres kjent med saken. På denne måten har politiet sikret etterforskningens formål, og overholdt kvalitetskravene angående kort saksbehandlingstid uten for mye bruk av ressurser. Selv om dette kan høres simpelt ut, er det ikke slik at politiet har mulighet eller ressurser til å anvende skjulte etterforskningsmetoder i alle saker. Det vil alltid være et kost/nytte spørsmål, i tillegg til at metoden må være egnet og anses effektiv.

4.2.2 Betraktninger av Kripos sin «posisjon» ovenfor politi-Norge

Et annet moment som enkelte av informantene trakk frem knyttet til organisering, er Kripos og Oslo politidistrikt sin «posisjon» ovenfor de andre politidistriktene. Kripos er et nasjonalt kompetansesenter for norsk politi. Oslo politidistrikt og Kripos besitter nasjonalt ansvar for bistand innen metodebruk. En av informantene viste til utfordringer knyttet til at metodene ikke tilhører eget distrikt:

«Jeg opplever det som veldig tungvint å få den type bistand. Det går for sakte før de får bestemt seg for om de kan bistå oss. Det er for byråkratisk. Det må igjennom for mange beslutningsledd.» (D)

D opplever å be om bistand som «byråkratisk» og at det tar for lang tid. Problematikken det vises til er organisatoriske faktorer, som påvirker hvordan beslutninger fattes ved at saken må innom flere ledd. Utfordringen som fremmes her er etikken og konsekvensene av å vente for lenge med å vurdere og iverksette metodebruken. Utfordringer med de etiske aspektene går på hvor lang tid som er akseptabel å vente, før politiet må iverksette tiltak for å forhindre spredning av overgrepsmateriale eller mulige seksuelle overgrep mot barn. Konsekvensene av å vente kan i verste fall være at et barn blir utsatt for overgrep, hvor politiet allerede har hatt kunnskap om og mistanke rettet mot en gjerningsperson. Det er derfor viktig å ta med i vurderingen om det er fare for pågående seksuelle overgrep. Politiet vil muligens ikke ha «tid» til å vente med å iverksette tiltak som pågripelse, for å avverge overgrepet. Informantene beskriver denne balansegangen som utfordrende i saker hvor det er fare for pågående overgrep. Det trekkes frem at det absolutt viktigste er å stanse det seksuelle overgrepet, og ikke innsamling av bevis.

Det er ikke alle informantene som har ikke samme erfaring som vist til over:

«Vi opplever at de er velvillige, men det er mer at de må se om metoden er egnet. Det har de større forutsetning for å svare på.» (C)

C viser til at det er Kripos som må vurdere om metoden er egnet eller ikke, noe vurderingen og tiden i møtene vil gå til. Egner ikke metodene seg, vil bruken heller ikke gi resultater og innsatsen vil være bortkastet. I forbindelse med dataavlesning skrev Kontrollutvalget for kommunikasjonskontroll i sin årsrapport fra 2021 at politidistriktene er avhengig av bistand fra Kripos ved gjennomføring. De mener det er hensiktsmessig at Kripos er kompetansesenter for dataavlesning med hensyn til tilgjengelige ressurser, metodens kompleksitet, metodevern og operative begrensninger. De viser samtidig til viktigheten av at distriktene har tilstrekkelig bestillerkompetanse, slik at man vet om mulighetene bruken gir (Kontrollutvalget for kommunikasjonskontroll, 2021, s. 17). Det vises med dette til at bruken kan være kompleks og kreve mye forberedelse før den settes i gang. Det vil derfor være behov for møtevirksomhet og drøftelse angående ressursbruk. Det må skapes en felles forståelse av saken, og få utnyttet ressursene på best mulig måte. En slik prosess kan ta tid.

4.3 Betydning av og utfordringer med teknologisk utvikling

Barn er mer utsatt for seksuelle overgrep på grunn av teknologisk utvikling, da mange barn nå har egen smarttelefon og benytter seg av sosiale medier. Det er i dag enklere for overgripere å ta kontakt med barn, enn det var for kun få år siden (Sunde, 2019, s. 185). Den teknologiske utviklingen har blitt omtalt som «det digitale hurtigtoget». Begrepet beskriver et samfunn i store endringer. Det kan oppleves utfordrende for politiet, som må utvikle og tilpasse sin rolle i takt med utviklingen (Sunde & Sunde, 2019, s. 15). Med bakgrunn i informantenes utsagn vil det i dette punkt beskrives betydningen av teknologisk utvikling, og hvilke utfordringer for følger med denne.

4.3.1 Utfordringer ved bruk av de skjulte metodene når det brukes VPN

Teknologisk utviklingen gjør det lettere for kriminelle å skjule seg. En utfordring som trekkes frem er normaliseringen av VPN (Virtual Private Network). VPN gjør det mulig å benytte seg av IP-adresser tilknyttet servere som er plassert rundt om i verden. Bruken gjør det utfordrende

for politiet å identifisere hvem som er eier av IP-adressen. Europol peker på at VPN skaper en sikkerhet for kriminelle på internett (Europol, 2021, s. 18). E og B fortalte om sine tanker rundt VPN:

«Om VPN og sånne ting blir mer utbredt og vanlig for oss normale borgere, at alle bruker det oftere og mye mer, så vil sedelighetsforbryterne også bruke det. [...] Det skaper utfordringer, sånn i fremtiden som jeg ser.» (E)

«I den perioden hvor vi begynte etterforskningen var VPN noe vi hadde hørt om. Da vi var ferdige og stod i retten med det, var VPN nesten blitt en allmenn programvare.» (B)

Informantene fortalte om utfordringer rundt en normalisering med bruk av VPN. For skjulte metoder blir utfordringen å identifisere hvem metodebruken skal rettes mot. Bruk av kryptering og VPN er i tillegg til teknologisk utvikling, et resultat av økt operasjonssikkerhet og bevissthet rundt vern av personopplysninger. Normaliseringen av teknologisk utvikling skaper utfordringer, da politiet hele tiden må følge med på hva som endrer seg. Kompetanse må opprettholdes og utvikles, samtidig som saker skal etterforskes. Denne balansegangen kan være utfordrende i en ellers hektisk hverdag.

På tross av utfordringene har teknologien gitt mulighet for lagring av elektroniske spor (Nielsen, 2010, s. 198). Mye av livet skjer via verktøy som PC og mobiltelefon. Innenfor saksfeltet sedelighet skjer ofte lagring og deling av overgrepsmateriale via internett. Sporene etter denne aktiviteten vil dermed finnes på den mistenktes PC og/eller mobiltelefon. Den teknologiske utviklingen skaper med dette mulighet til å finne bevisene man trenger, for å dokumentere det straffbare som foregår.

4.3.2 Teknologisk utvikling, kryptering og kommunikasjonskontroll

Ifølge informantene gjør den teknologiske utviklingen det mulig for politiet å benytte seg av de skjulte etterforskningsmetodene på en annen måte enn tidligere. I tilknytning til bruk av kommunikasjonskontroll sier samtlige av informantene at metoden ikke gir like mye informasjon nå, som den gjorde tidligere. A og E konkretiserte eksempler på hvorfor de mener bruk av kommunikasjonskontroll oppleves utfordrende:

«Siden jeg holdt på med KK for første gang for 6 år siden, så har det skjedd mye. Det krypteres mer. Det er mye vanskeligere nå, enn det var før å få opp i klartekst hva som skjer.» (A)

«Kommunikasjonskontroll sånn som det er blitt i dag, så opplever jeg at den ikke står seg alene lenger, man må ha noe i tillegg. Det er veldig lite kommunikasjon på telefon og SMS. Da går jo som regel enten på Signal eller Telegram, eller sånne apper. Så det å bruke KK i dag, er en støtte funksjon til de andre metodene slik jeg opplever det da.» (E)

Informantene peker på utfordringer med avlytting av kryptert kommunikasjon ved bruk av kommunikasjonskontroll. Det har ikke alltid vært utfordringer knyttet til avlyttingen. Tidligere gikk kommunikasjon via hustelefoner, og deretter via ordinære samtaler på mobiltelefon og SMS. I dag kommer det stadig nye kommunikasjonsplattformer og apper, som gir mulighet for å kommunisere kryptert via internett. Denne muligheten fører til at personer med seksuell preferanse for barn, søker seg til fellesskap på internett. Det kan være på kommunikasjonsplattformer som for eksempel Skype og forum på det mørke nettet (UNODC, 2015, s. 33). Det mørke nettet blir ofte omtalt som Tor-nettverket. TOR er en forkortelse for The Onion Router. Nettverket er bygd opp av den amerikanske marinen for å kunne kommunisere og bruke internett anonymt. Formålet den gang var å kunne kommunisere sikkert på internett, uten at fremmede stater skulle få tilgang til kommunikasjonen (Collier, 2021, s. 285).

Utfordringen med kommunikasjonskontroll er at kryptert informasjon ikke blir leselig (Prop. 68 L (2015-2016), s. 259-260). Europol publiserte i 2019 en rapport om hvordan dagens og fremtidens teknologi vil påvirke hvordan kriminalitet utføres. I rapporten pekes det på ulike trusler knyttet til kunstig intelligens (AI), Quantum Computing og kryptering, innføring av 5G mobilnettverk, bruk av det mørke nettet med mer. Alle er utviklinger av teknologisk art, som utfordrer politiet generelt, men også bruken av skjulte etterforskningsmetoder (Europol, 2019). Selv om informantene melder at kommunikasjonskontroll i de senere år har mistet noe av sin effekt, er det i KK-utvalgets årsrapporter den metoden som brukes mest. I 2021 er det brukt kommunikasjonskontroll i 93 saker, hvor det er koblet opp avlytting på 524 kommunikasjonsanlegg. Hovedvekten av kommunikasjonsanlegg som er koblet opp er mobiltelefoner. I 2021 var kun syv kommunikasjonsanlegg bredbånd. Man ser likevel en nedgang fra 2017, hvor det er meldt om bruk i 160 saker med avlytting av 771 kommunikasjonsanlegg. I 2021 gjaldt 46

prosent av sakene narkotikakriminalitet. De resterende 54 prosentene dreier seg om annen alvorlig kriminalitet, hvor sakstypene *forsøk på voldtekt av barn, gjentatt seksuell omgang med barn under 10 år og fremstilling av overgrep mot barn* er nevnt (Kontrollutvalget for kommunikasjonskontroll, 2021, s. 11). Rapporten viser dermed at kommunikasjonskontroll er brukt i sedelighetssaker hvor barn er fornærmet. Det er vanskelig å si om nedgangen av oppkobling av kommunikasjonsanlegg skyldes effekten den gir, eller et utfordrende år med hjemmekontor og korona. Utsagn fra C i punkt 4.1.1 fremmer uansett at kommunikasjonskontroll fortsatt har en indirekte nytte, som støttefunksjon til øvrige metoder og ved kartleggingen av den mistenkte i etterforskningen.

4.4 utfordringer ved bruk i saker om fysiske seksuelle overgrep

Statsadvokatene gjennomførte i perioden 2016-2017 en kvalitetsundersøkelse av 280 voldtektssaker med voksne. Gjennomgangen viser at det ikke ble brukt skjulte etterforskningsmetoder i sakene, til tross for at det i 63 prosent av dem ble ansett som aktuelt. Det vises til at man tradisjonelt sett ikke har ansett voldtektssaker som en sakstype hvor metodene kan forvente å gi avgjørende bevis. Gjennomgangen fremmer at det er praktisk mulig å bruke skjulte metoder for å skaffe avgjørende bevis ved å sikre kommunikasjon fra/til anlegg som den siktede benytter (Riksadvokaten, 2017, s. 37). I dette punkt vil det ses på utfordringer informantene har kommet med knyttet til bruk av skjulte etterforskningsmetoder i saker med fysiske seksuelle overgrep mot barn.

4.4.1 utfordringer med innhenting av informasjon av verdi for etterforskningen

Intervjuene viste at samtlige av informantene har brukt skjulte etterforskningsmetoder i sedelighetssaker med barn som fornærmet. Alle har brukt metoder i saker med internettrelaterte seksuelle overgrep, men det er få som nevner å ha brukt metodene i fysiske voldtektssaker. Det var derfor interessant å undersøke hva som var grunnen til dette. E beskriver hvorfor slik:

«Min erfaring er at ofte, hvis man tenker domfellelser og sånne ting, så er treffprosenten vesentlig høyere i 311-inngangen, kontra med fysiske overgrep.» (E)

Erfaringen E viser til er at bruk av skjulte metoder i etterforskningen av strl. 311, har større sjans for å ende med domfellelse, enn ved bruk i etterforskning av fysiske overgrep. Med «311-inngang» menes straffeprosesslovens presisering av strl. 311, som et tillegg for bruk i enkelte av de lovfestede skjulte metodene. Lovverket åpner opp for bruk i fysiske overgrepssaker med strafferamme over 10 år, men det er den «faktiske» muligheten for å innhente informasjon som informanten ønsker å få frem. I straffeprosessloven er det i paragrafene til de lovfestede skjulte metodene presisert vilkår for bruk, hvor bruken må være av vesentlig betydning for å oppklare saken. Hvis det tenkes at bruken ikke vil gi informasjon av vesentlig betydning, vil ikke vilkåret for bruk være oppfylt.

Bruken av skjulte metoder har som tidligere nevnt hovedsakelig vært brukt i etterforskningen av rikets sikkerhet og narkotikalovbrudd (Thomassen, 2010, s. 10). Sammenlignes etterforskningen av narkotika med sedelighetssaker, må man se på den faktiske muligheten for innhenting av informasjon ved bruk av de skjulte etterforskningsmetodene. For at metodene skal gi noe i en fysisk voldtektssak er politiet ofte avhengige av at personer snakker sammen. Seksuelle overgrep er et tema det kan være tabubelagt å snakke om. Det er ikke nødvendigvis slik at den mistenkte deler åpent med venner og kjente at han/hun har utsatt noen for et seksuelt overgrep. Videre kan det i narkotikasaker være «enkelt» å dømme, da det kan finnes bevis å henvise til i form av stoff tilknyttet en person (Larsson, 2014b). Et overgrep kan være mer utfordrende å bevise i retten om det ikke er tatt bilde eller film av, og det kun blir «ord mot ord».

4.4.2 Nærstående og sletteplikten jf. § 216 g tredje ledd

En annen utfordring knyttet til bruk av skjulte etterforskningsmetoder i fysiske overgrepssaker kan være «sletteplikten». I henhold til straffeprosessloven § 216 g andre ledd skal opptak av samtaler mellom siktede og nær familie slettes hvis informasjonen vil frita samtalepartner fra vitneplikten i retten (Bruce & Haugland, 2018, s. 239). Opptak av samtale mellom gjerningsperson og nærstående familie kan dermed ikke benyttes som bevis i retten, og må slettes. C viser til denne utfordringen:

«Vi har opplevd utfordringer knyttet til metodebruken i kapittel 26 saker generelt med tanke på bevisinnhenting, fordi at det i mange av sakene er nær relasjon mellom mistenkte og fornærmede.» (C)

I etterforskning av fysiske voldtekter mot barn er det ofte en nær relasjon mellom mistenkte og fornærmede. I 2016 gikk Kripos igjennom 107 dommer, hvor domfelte var dømt etter strl. 1902 § 195, seksuell omgang med barn under 14 år. Sakene omhandlet både fysiske og internettrelaterte seksuelle overgrep. I 19 prosent av sakene var gjerningsperson far, stefar eller fosterfar, mens 15 prosent var i øvrige familie (Kripos, 2016a, s. 28). Den nærstående relasjonen som C peker på, vil med bakgrunn i Kripos sin gjennomgang i enkelte saker finne sted ved etterforskning fysiske voldtekter av barn. Det vil som et eksempel ikke være anledning til å benytte kommunikasjonskontroll i sak, hvis formålet med metodebruken er å innhente bevis i samtaler mellom personer i nær relasjon. Samtalen trenger imidlertid ikke å slettes hvis det er grunnlag for mistanke mot den nærstående, eksempelvis ved mistanke mot begge foreldre.

Når det gjelder barn vil kommunikasjon mellom mistenkte og en fornærmet over 12 år falle inn under sletteplikten ved nær relasjon. Barn under 12 år er ikke fritatt fra vitneplikt som fornærmet eller vitne jf. strpl. § 122 første ledd tredje punktum. Det betyr at samtaler mellom mistenkte og et barn under 12 år ikke vil være underlagt sletteplikten. Mulighet for å innhente informasjon av vesentlig betydning for å oppklare saken må likevel tas med i vurderingen jf. strpl. § 216 c første ledd. Eksempelvis vil en mistenkt far og hans barn ha mange fysiske møtepunkt i hverdagen, som gjør det mindre sannsynlig at kommunikasjon av vesentlig betydning vil gå via telefon. Bruk av lovfestede skjulte metoder kan tenkes å gi lite informasjon ved innhenting av kommunikasjon mellom disse.

Selv om informantene trekker frem utfordringer med bruk av skjulte metoder i etterforskningen av fysiske seksuelle overgrep, mener de mulighetene er gode for å avdekke disse ved etterforskning av strl. § 311. E beskriver muligheten slik:

«311 er jo vår «hvite inngang» for å avdekke noe mer. Men da må vi velge de riktige sakene, og det er det som er vanskelig.» (E)

Sitatet støttes av de andre informantene. De beskriver etterforskning av strl. §311, som politiets mulighet til å avdekke mer alvorlige straffbare forhold. Erfaringene er også fremmet av Kripos. I Norge finnes det flere etterforskninger som har avdekket alvorlige seksuelle overgrep mot barn, med bakgrunn i etterforskning av strl. § 311 (Kripos, 2016b, s. 34).

Ved utvidelse av lovverket gjentok lovgiver at strl. § 311 har som formål å beskytte barn mot seksuelle overgrep (Prop. 68 L (2015-2016), s. 107). Sett ut ifra strafferammen er besittelse av overgrepsmateriale å anse som en mindre grov overtredelse innenfor sedelighetsfeltet, sammenlignet med voldtekt av barn. Forskning har vist at en betydelig andel personer som tar del i utnyttelse av barn på internett, i tillegg begår fysiske overgrep (UNODC, 2015, s. 29). Det er også funnet en sammenheng mellom personer som laster ned overgrepsmateriale, og fare for å begå fysiske overgrep i fremtiden (Seto et al., 2011). Med bakgrunn i disse undersøkelsene vises det til viktigheten av å etterforske straffebud som strl. § 311, selv om strafferammen er lavere. Personer i besittelse av overgrepsmateriale kan derfor ikke nødvendigvis anses som «små fisk» innenfor sedelighet. utfordringen ligger i å velge de «riktige» sakene.

4.5 UC på nett – en ressursbesparelse med etiske utfordringer?

UC på nett er en samlebetegnelse for politiets undercover virksomhet på internett. På lik linje med «vanlig» UC, grenser aktiviteten mellom infiltrasjon og provokasjon. *Infiltrasjon* grenser mot spaning, hvor politiet mer passivt samler informasjon. På internett kan infiltrasjon være å ha kontakt med enkeltpersoner eller grupper, uten å gi seg til kjenne som politi. Overtagelse av en annens identitet eller rolle på internett vil også regnes som infiltrasjon. *Provokasjon* foreligger når politiet tar direkte kontakt med enkeltpersoner eller på andre måter påvirker straffbare handlinger som andre foretar, for å skaffe seg informasjon om slik virksomhet (Riksadvokaten, 2018a, s. 2 og 6). Det foreligger ingen særskilt regulering ved bruk av infiltrasjon og provokasjon på internett, utover riksadvokatens rundskriv nr. 2/2018: infiltrasjon og provokasjon som etterforskningsmetode (Riksadvokaten, 2018a). Likevel må rettspraksis og andre straffeprosessuelle regler tas med i vurderingen ved bruk.

Det vil i de neste punktene bli henvist til mulighetene UC på nett gir. Deretter vil det avslutningsvis vises til informantenes tanker om etiske utfordringer ved bruk.

4.5.1 Bruken av UC på nett – en direkte nytte i etterforskningen

Ifølge informantene er UC på nett en metode som kan gi direkte nytte i etterforskningen, ved at bevis innhentes direkte som følge av bruken. B beskriver UC på nett som helt avgjørende i en etterforskning, hvor det var mangel på bevis:

«UC på nett var også helt avgjørende i vår sak. Det vi fant ut var at selv om vi ikke fant noe bevis fysisk på vår person her i Norge, så klarte vi å få kontakt med de som han hadde hatt kontakt med og gjennom den kontakten fikk vi kunnskap om at de satt på bevis som vi kunne bruke. Vi fikk se bevisene.» (B)

Ved bruk av UC på nett fikk politiet tilgang til informasjonen av betydning for etterforskningen. Bevisene fantes på internett eller fysisk på enhetene til personene den mistenkte hadde hatt kontakt med, og var dermed utilgjengelige for politiet. Mulighetene UC på nett gir vises i forskning gjort av Mitchell et al. (2010), hvor gjerningspersoner ble identifisert med bakgrunn i undercoveroperasjoner på internett i Amerika. Politiet utga seg for å være en mindreårig person i kontakt med personer på internett som viste en seksuell interesse for barn. Denne kontakten resulterte i en økning på 280 prosent i antall arrestasjoner i en periode fra 2000 til 2006. Funnene vil nødvendigvis ikke være sammenlignbare med norsk lovverk, men viser en mulighet ved metoden for å kunne identifisere personer med en seksuell interesse for barn. Akkurat hvordan identifiseringen av personene ble gjort fremkom ikke av forskningen.

I HR-2020-2137-A vises det til muligheten av å tilegne seg bevis ved bruk av provokasjon i etterforskningen av sedelighetssaker som omhandler barn. I dommen refereres det til at politiet benyttet bevisprovokasjon på nett i etterforskningen av en sak med direkteoverførte bestillingsovergrep. Mannen ble av Høyesterett dømt til 16 års fengsel for å ha medvirket til grove seksuelle overgrep mot barn fra Romania, Filippinene og andre steder. Han hadde betalt barnas omsorgspersoner for å få dem til å gjøre overgrepene, og ga instruksjoner om hva de skulle gjøre. Under etterforskningen benyttet politiet UC på nett, hvor de overtok tiltaltes identiteter på internett. På denne måten kom politiet i kontakt med brukere den tiltalte hadde hatt kontakt med, og fikk oversendt chattelogger fra tidligere kommunikasjon. Videre fikk politiet flere av kontaktene til å oppgi hvilke tjenester de tilbydde, hvor kontakten ble avsluttet da det ble tilbudt nye overgrep. Formålet med innhenting var i tillegg å dokumentere om kontaktene tilbydde seksuelle tjenester med barn eller ikke, da tiltalte tidligere hadde forklart at kommunikasjonen dreide seg om rollespill eller psykologisk kartlegging av andre voksne. Tiltalte i denne saken hadde benyttet Tor og sletteprogram for å fjerne tidligere aktivitet på internett. Bruken av UC på nett ga politiet mulighet til å innhente bevis, som det ikke var mulig å innhente på annen måte. Innhenting av chatteloggene, samt dokumentasjon av kommunikasjon hvor brukerne tilbydde nye overgrep ga dermed en direkte nytte i etterforskningen.

I riksadvokatens rundskriv nr. 2/2018 nevner riksadvokaten spørsmålet om politiet kan gjøre tilgjengelig eller tilby ulovlig materialet ved bruk av provokasjon og infiltrasjon. Med ulovlig materiale menes fremstillinger av seksuelle overgrep mot barn, eller fremstillinger som seksualiserer barn. Den klare hovedregel er at dette ikke gjøres, men i særlig spesielle tilfeller kan saken forelegges for statsadvokaten og gitte regler for beslutning må følges. D mener det er en "snever" mulighet:

«Riksadvokaten har gitt åpning for at det kan deles allerede kjent overgrepsmateriale fra politiets side, når det gjelder infiltrasjon og provokasjon. I det rundskrivet som kom fra han i 2018, gav han en viss snever adgang til at politiet kan dele, for igjen å skaffe seg innpass i sånn type forum da, hvor dette deles.» (D)

Forumene det refereres til består ofte av lukkede grupper på internett, hvor det kan være vanskelig å få innpass. Deling av overgrepsmateriale ved bruk av provokasjon kunne gitt mulighet for tilgang, fordi det i noen forum kreves slik deling for å få invitasjon eller godkjenning til å bli med. Enkelte steder på det mørke nettet må man produsere og laste opp nytt overgrepsmateriale, for å få tilgang til gruppen/nettstedet (Kripos, 2016b, s. 34). En slik deling vil være en provokasjonshandling, og gjeldende vilkår for provokasjon må være oppfylt. I tillegg må hensyn til det fornærmede barn med tanke på ytterligere krenkelse ved deling av materialet tas med i vurderingen (Riksadvokaten, 2018a, s. 2-5). Det er ingen av informantene som nevner å ha gjennomført denne type provokasjon i etterforskning. Akkurat hva riksadvokaten legger i «helt spesielle tilfeller» er ikke spesifisert i rundskrivet. Muligheten vil uavhengig av dette ikke være til stede i de fleste saker.

4.5.2 En enslig metode?

Flere av informantene har brukt UC på nett i forbindelse med etterforskning av internettrelaterte seksuelle overgrep mot barn. Enkelte nevner at UC på nett fremstår som en «enslig metode», som betyr at bruken kan gjennomføres uten ytterligere støtte fra andre metoder. Ifølge C kan metoden brukes med godt hell innledningsvis i etterforskningen:

«UC på nett kan vi kalle en enslig metode litt i gåseøyne, og kan gi ganske mye informasjon i en tidlig fase. Vi skal ikke være naive og tro at folk legger ut i det vide

og breie. Men her igjen så tror jeg kanskje at disse metodene ikke er brukt så mye og at de er ikke vant til det, slik at en i en tidlig fase kan få ganske mye informasjon. Da i gåseøyne på en enkel måte.» (C)

Bruken av lovfestede skjulte metoder har som rykte å koste mye penger og å kreve mye ressurser. UC på nett kan gjøres kortvarig. Den som initierer kontakt trenger ikke nødvendigvis investere mye i den (Larsson, 2014b). Erfaringene til C stemmer overens med hva Larsson skriver. Metoden gir mulighet til å skaffe informasjon i en tidlig fase, som man kanskje ellers ikke ville fått tilgang til kun ved åpen etterforskning. Det at metoden omtales som «enslig» betyr at det trengs færre ressurser, som igjen vil påvirke sakens kostnader positivt. Det er en såkalt «vinn-vinn» situasjon.

4.5.3 Ethiske utfordringer ved bruk av UC på nett

Gruppene/forumene som personer med en seksuell interesse for barn søker seg til kan sammenlignes med organiserte kriminelle nettverk, ved at de er vanskelig å trenge inn i (Larsson, 2014a, s. 46). E beskriver viktigheten av å oppnå tillit:

«I sedelighetssaker har vi den UC-biten på nett. Det er jo litt slik at man må skaffe seg tillit i gruppa, for å få informasjonen.» (E)

Sitatet viser at informasjonen om hva som skjer på innsiden av de lukkede gruppene er utilgjengelig for personer utenfor. Bruken av UC på nett avhenger av «tillit» og oppnås dette, vil bruken kunne gi mulighet for å tilegne seg informasjon om hva som skjer på innsiden av gruppa. UC blir beskrevet som forledende, ettersom formålet er å innhente utilgjengelig informasjon ved å oppnå tillit (Marx, 1988, s. 12). Larsson (2014a) viser til at metoder hvor man utgir seg for å være noen andre, særlig i en personlig relasjon, etisk sett ikke er akseptabel. For å oppnå tillit er man avhengig av å få personer til å stole på seg. Spørsmålet blir hvordan denne tilliten oppnås, hvor aksepten påvirkes av kontaktens lengde og aktivitet. UC på nett kan tenkes å være mindre inngripende å bruke enn tradisjonell UC. Tilliten som bygges via internett, vil mulig oppnås enklere enn i en fysisk relasjon. Det trengs nødvendigvis ikke å opprettes en personlig relasjon, for å oppnå tilliten. På internett vil tillit muligens være mer overfladisk enn i det fysiske liv.

Det finnes mange eksempler på at barn kommer i kontakt med voksne personer på nettet, hvor den voksne utgir seg for å være et jevnaldrende barn. Kommunikasjonen starter gjerne i et chatterom, hvor det snakkes om interesser før det etter hvert går over i en mer seksualisert prat (Urbas, 2010, s. 411). På en side kan man si at også denne personen bedriver UC-lignende virksomhet, ved at de utgir seg for å være en annen person enn seg selv. De bygger tillit og er forledende i sitt virke. Forskjellen vil uansett være at gjerningspersonen begår en kriminell handling, mens politiet utfører arbeid oppimot etterforskningens formål og innenfor gitte retningslinjer. Metoden vil likevel bygge på et grunnleggende bedrag, da politiet skjuler egen identitet (Larsson, 2014b). A reflekterer rundt jobben til en UC-operatør:

«Jobben din er å lure folk trill rundt. Normalt sett hadde jo det gjort litt vondt, hvis det var helt uskyldige folk. Men i sakene som blir prioritert er det ganske sterke indisier på at det ikke er uskyldige folk, så i mitt hode er det ganske uproblematisk det vi gjør»

(A)

Informanten henviser til at det normalt hadde gjort vondt å lure folk «trill rundt», men at det ikke gjør det i denne type saker. Prioritering av saker er tidligere vist til i punkt 4.2. Det er de mest alvorlige sakene som blir prioritert. I tillegg er bekjempelse av seksuelle overgrep mot barn noe som engasjerer og støttes av de fleste. Jevnt over vil jeg tørre å påstå at holdningen i samfunnet er at overgrep mot barn ikke skal skje. Det er mulig denne holdningen som rettferdiggjør tanken om å lure folk trill rundt. Normalt vil politiet inneha et ideal om åpenhet, synlighet og redelighet i politiarbeidet (Marx, 1988, s. 11). Bruken av UC er i strid med dette idealet, men det er her muligheten ligger. UC på nett gir mulighet til å innhente informasjon, nettopp fordi man oppnår tillit og at man ikke nødvendigvis kan se hvem man kommuniserer med på internett (Urbas, 2010, s. 423).

For samfunnets del viser Marx (1988) til at bruken av UC påvirker sosial kontroll av borgerne. Han beskriver økningen i bruk som en måte å bevege seg mot et forhold mellom individ og stat, hvor individet antas å være skyldig og blir nødt til å bevise sin uskyld. Selv om utsagn fra Marx kommer fra en tid før UC på nett, vil teknologi utvikles og staten må balansere kontrollen ovenfor egne borgere selv på nett.

4.6 Muligheter og utfordringer ved bruk av dataavlesning

Alle informantene var enige i at dataavlesning er en meget god metode i etterforskning av internettrelaterte seksuelle overgrep mot barn. Bruken kan både gi en indirekte og direkte nytte i etterforskningen, avhengig av hvordan metoden gjennomføres. Det vil i dette punktet først bli vist til hvordan metoden gir en indirekte nytte ved å gi tilgang til krypterte og/eller passord-beskyttede enheter. Videre vil det bli vist til utsagn som peker på at metoden gir en direkte nytte ved dokumentasjon av direkteoverførte bestillingsovergrep, dokumenterte overgrep i form av lagrede mediefiler, ulovlig kommunikasjon og aktivitet på internett. Avslutningsvis vises det til mer generelle utfordringer med bruk av dataavlesning.

4.6.1 Bruken av dataavlesning – en indirekte nytte i etterforskningen

Produksjon og distribusjon av overgrepsmateriale har en lang historie, men da internett kom på 1990-tallet ble det nye muligheter for deling av denne type materiale (Broadhurst, 2019, s. 310). Den teknologiske utviklingen har både gitt mulighet og behov for metoden dataavlesning. Økt behov er knyttet til de de teknologiske utfordringene som blant annet kryptering og normalisering av VPN (Prop. 68 L (2015-2016), s. 240). På tross av teknologiske utfordringer kan bruken av skjulte etterforskningsmetoder gi tilgang til krypterte enheter. A satt ord på denne muligheten:

«En del av de som driver med dette prøver å skjule seg, kryptere beslag, og har avanserte passord osv. Det har vi fått tilgang til i flere saker på grunn av skjulte metoder.» (A)

Dataavlesning trekkes frem som en god metode for å få tilgang passord og kryptert innhold (Prop. 68 L (2015-2016), s. 224 og 241). I tillegg viser informantene til at metoden gjør det mulig å få tilgang til innhold som lagres, da dataavlesning leser av informasjonen før den krypteres ved å lese den av i selve datasystemet (Bruce & Haugland, 2018, s. 248). I denne kontekst kan det være lagring av bilder, video eller tekst i form av dokumenter, som viser seksuelle overgrep mot barn eller på annen måte seksualisert fremstiller barn.

4.6.2 Bruken av dataavlesning – en direkte nytte i etterforskningen

I enkelte saker vil det være utfordrende å etterforske på grunn av fravær av spor. Ifølge E gir dataavlesning mulighet til å «komme i mål» med etterforskningen:

«Hvis du på en måte skal komme i ordentlig mål med en sedelighets-sak, så er vi jo på dataavlesning. De har flytta arenaen sin dit. De kan fortsatt gjøre ting fysisk. Men det er likevel der vi finner det. De laster opp hvis de tar videoer av det. Om det er på telefon, Ipad eller PC. Det er også der de kommuniserer med andre om dette. I tillegg så har du noen reisende seksualforbrytere som møtes steder i verden, men de har likevel hatt kommunikasjon på nett først. Om det er på det åpne eller mørke nettet, så er det liksom med dataavlesning jeg tror vi kan finne gull da.» (E)

Det pekes på to muligheter ved dataavlesning som kan gi en direkte nytte i etterforskningen. Det ene er muligheten bruken gir for å finne dokumentasjon om et fysisk overgrep har funnet sted i form av video. Det kan for eksempel være at gjerningspersonen selv har lagret en video av et utført overgrep. Dataavlesning gir mulighet til å finne hvor på enheten dette er lagret (Prop. 68 L (2015-2016), s. 224). C trakk frem at dataavlesning tidligere hadde gitt muligheten til å få innblikk i hvor bevis lå lagret på enheten. I denne etterforskningen viste det seg at politiet hadde funnet bevisene uten metodebruk, men utfordringen vil være å vite det på forhånd. Det er ikke kjent hvilke av sedelighetsparagrafene som ble etterforsket, annet enn at det var internettrelatert.

Den andre muligheten er at dataavlesning kan dokumentere ulovlig kommunikasjon og aktivitet, som foregår kryptert eller uten at den lagres (Prop. 68 L (2015-2016), s. 12). Teknologisk utvikling gjør det mulig for gjerningspersoner å snakke seksualiserende med andre om barn via internett. Det kan foregå på helt ordinære kommunikasjonsplattformer eller via Tor (det mørke nettet). I tillegg til kommunikasjon blir Tor benyttet til å se på overgrepsmateriale (Kripos, 2016b, s. 34). Denne aktiviteten lagres heller ikke på grunn av sikkerhetstiltakene som er innenfor nettverket. Dataavlesning gir derimot mulighet til det.

I tillegg mener informantene at bruken av dataavlesning gir gode muligheter ved etterforskning av direkteoverførte bestillingsovergrep, forkortet DOBO. Det seksuelle overgrepet skjer ofte som en bestilling via internett. Personen som bestiller får se overgrepet direkte på internett mot betaling. Informantene henviser til at denne type overgrep kan være vanskelige å spore, da de

normalt ikke lagres. Sporing kan i tillegg være vanskelig når kommunikasjonen foregår via en kryptert tjeneste (Kripos, 2016b, s. 37). E viser til muligheter dataavlesning gir i DOBO-saker:

«I DOBO-saker, direkteoverførte bestillingsovergrep, er det en kjempetanke å bruke dataavlesning, fordi ting blir borte. Da ser vi hva som skjer på skjermen.» (E)

Utsagnet fremmer muligheten dataavlesning gir for å dokumentere – i sanntid - at det foregår direkteoverførte bestillingsovergrep. Uten bruk av dataavlesning ville det ikke være mulig å skaffe bevis for at aktiviteten finner sted, da den ikke lagres (Prop. 68 L (2015-2016), s. 12). Dokumentering av direkteoverførte bestillingsovergrep ved bruk av dataavlesning kan være en utfordrende balansegang. B resonnerer rundt utfordringer:

«Metoden er bra, men man kan ikke bruke det for å samle bevis for å dokumentere at det skjer overgrep mot barn. Det mener jeg blir helt galt. Det tror jeg ingen mener at man kan heller. Man kan i bestefall på en måte ta han for et forsøkt da, det er det ideelle. Så må du stoppe deretter.» (B)

Bruk av dataavlesning i DOBO-saker kan være særlig utfordrende med tanke på politiets handle- og avvergingsplikt. Grensegangen for hva som er akseptert å dokumentere, før politiet må gripe inn er snever. Utfordringen er stor og vil bli diskutert i punkt 4.7.2.

4.6.3 Generelle utfordringer med bruk av dataavlesning

Selv om dataavlesning gir gode muligheter, finnes det likevel utfordringer med metoden. A ordla seg slik:

«Dataavlesning er komplekst. Det er ekstremt mange X-er og Y-er som må passe sammen for at det skal klaffe.» (A)

Utfordringene A henviser til er kjente. Dataavlesning er en utfordrende metode på flere måter. Det er krevende å ta i bruk teknologiske programbaserte fremgangsmåter, for å få tilgang til folks data. Årsaken er at politiet må bryte en rekke sikkerhetsmessige mekanismer, for å få tilgang til noe datasikkerhetsbransjen hver dag jobber med å styrke. I tillegg er det det taktiske som må gjøres i forkant. Politiet må kartlegge hvilke datasystemer og digitale tjenester den

mistenkte bruker. Deretter må politiet få oversikt over hvilke systemer eller tjenester som kan gi betydningsfull informasjon for etterforskningen, og hvordan det vil være mulig å tilegne seg denne (Bruce & Haugland, 2018, s. 258). Dataavlesning er en relativt ny, og i seg selv en avansert metode. Ved innføringen ønsket ikke lovgiver å gi føringer for fremgangsmåte, slik at lovtekst ble et unødvendig hinder for bruk i fremtiden (Prop. 68 L (2015-2016), s. 224).

Ifølge KK-utvalgets årsrapport ble dataavlesning brukt for første gang i 2017, hvor det ble brukt i en sak. De senere årene øker bruken noe. Det er rapportert bruk imellom fem og syv saker hvert år i perioden 2018-2020. I 2021 er det ikke registrert bruk i noen saker. I 2020 ble det rapportert om nytteverdi ved bruk av dataavlesning, men at antall saker per nå er for lavt til å konkludere (Kontrollutvalget for kommunikasjonskontroll, 2020, s. 13). Sammenligner man rapporterte tall om bruk av kommunikasjonskontroll er disse betydelig høyere. Det at dataavlesning kun er brukt i et fåtall av saker, skyldes muligens utfordringer og kompleksitet ved metoden.

En annen utfordring med dataavlesning kan være å vite hvilken enhet metoden skal rettes mot. D trekker frem IP-KK som en mulighet for å identifisere enhet:

«IP-KK kan være veldig nyttig, fordi vedkommende kan ha tretti enheter. Men du må prøve å identifisere den rette enheten som til daglig brukes, og som det på et senere tidspunkt skal letes etter ved hemmeligransaking og deretter drive dataavlesning fra.»

(D)

Bruk av metodene IP-KK og hemmelig ransaking trekkes frem som to metoder, som gir mulighet for å komme i posisjon til å drive dataavlesning. I Prop. 68 L (2015-2016) s. 224 vises det til at metodene er relevante i forbindelse med skjult innhenting av informasjon fra informasjonssystemer som benyttes av den mistenkte. IP-KK gir politiet mulighet til å identifisere hvilken enhet som brukes, og hva slags aktivitet som kommer frem via internettlinjen. En utfordring generelt i etterforskning kan være å vite hvilken enhet man kan finne potensielle bevis på, eller hvor den ulovlige aktiviteten skjer.

4.7 Lovmessige og etiske utfordringer

I dette punkt vil det bli vist til lovmessige og etiske utfordringer ved bruk av skjulte etterforskningsmetoder i sedelighetssaker omhandlende barn. Utfordringer vil være knyttet til etikk, politiets avvergingsplikt og lovverk.

4.7.1 Etikk

4.7.1.1 *Det etiske aspekt ved bruken av skjulte etterforskningsmetoder*

Selv om bruk av skjulte etterforskningsmetoder tillates, er det mange etiske problemstillinger som kan oppstå underveis og rundt selve bruken. Etikken søker å lage prinsipper for hva som er rett, og hva som er galt. Etikk kan ofte sies å være bevisst refleksjon over moralen (Rasch-Olsen, 2011, s. 95). Informantene ble i intervjuene spurt om det var utfordringer rundt bruk med bakgrunn i etikk. Enkelte av informantene sier at bruken av skjulte etterforskningsmetoder kan oppfattes som etisk utfordrende ved at de er inngripende. Enkelte av metodene er tidligere omtalt som forledende, bedragerske og manipulerende (Larsson, 2014b, s. 1). A resonnerer rundt tematikken:

«Jeg vet at det helt sikkert hadde vært mange som hadde problematisert det i stor grad, men akkurat innenfor overgrep mot barn, så tror jeg det er mye mindre utfordringer med støtte fra samfunnet, enn på mange andre områder. Hvis du hadde gått ut på gata, og spurt folk om det er greit at politiet gjør sånn og sånn, i en sak som omhandler overgrep mot barn – så tipper jeg du hadde fått at 10 av 10 på gata hadde sagt det var "good" når det gjaldt overgrep mot barn. Men så hadde du sikkert fått halvparten mot deg om det handlet om narkotika. Selv om straffebudene og strafferammen gjerne er mye høyere. Så det er en interessant greie.» (A)

Ifølge A er det støtte og aksept i samfunnet for å ta i bruk skjulte etterforskningsmetoder i sedelighetssaker hvor barn er fornærmet. Støtten gjenspeiles i lovverk og i riksadvokatens prioriteringsrundskriv, hvor etterforskning av alvorlige seksuallovbrudd og internettrelaterte overgrep skal prioriteres (Riksadvokaten, 2023b, s. 6-7).

Overordnet balanserer lovgiver og myndighetene hensynene kriminalitetsbekjempelse, personvern og rettsikkerhet. Både lovgivning og bruken av skjulte etterforskningsmetoder må samlet sett og i hver enkelt tilfellet, søke å finne et punkt hvor hensynene balanseres mot hverandre på best mulig måte (Bruce & Haugland, 2018, s. 32). Den som beslutter metodebruk i den enkelte sak må forsøke å balansere disse hensynene mot hverandre ved avgjørelse om

metoden skal brukes. I mange av sakene vil det oppstilles krav til forholdsmessighetsvurdering, hvor hensynene vil bli ivaretatt. Så lenge dette blir ivaretatt, vil det kunne argumenteres for at bruken er etisk forsvarlig. I tillegg er etterforskning av seksuelle overgrep mot barn et saksfelt hvor enkelte saker aldri hadde blitt oppdaget, om det ikke var for bruken av skjulte metoder. Det er derfor mulig ikke like problematisk etisk, selv om det er en krenkelse for personen metodene rettes mot. Halvorsen (2003) viser til at metodene bør aksepteres under visse vilkår, selv om de kan oppleves å være skjulte og bedragerske. Vurderingen om innhenting kan bli gjort på en mindre inngripende måte må alltid vurderes, selv om bruken av metodene vil antas å gi resultat.

På en annen side vil saker med seksuelle overgrep mot barn kunne skape forakt og stort engasjement, som igjen kan øke risiko for at politiet går for langt eller direkte misbruker reglene for å komme i mål. Det at politiet i tillegg har støtte i samfunnet, kan øke denne faren ytterligere. En slik rettferdiggjørelse blir beskrevet som «The Dirty Harry Problem», hvor uetiske handlinger blir rettferdiggjort for å nå sine mål (Klockars, 1980). Paul Larsson har problematisert lignende innenfor narkotikafeltet (Larsson, 2014a; Larsson 2015b).

Etikken vil i tillegg kunne påvirke beslutninger og vurderinger som gjøres underveis. Vurderingene som gjøres kan være avhengig av hvilken sakstype som etterforskes. De siste årene har implementering av ny rusreform og etterforskning av narkotikalovbrudd vært mye omtalt jf. diskusjon i Norge og presiseringer av riksadvokaten. C resonnerer rundt forskjellen mellom etterforskningen av narkotika og sedelighet:

«Grove narkotika forbrytelser og grov voldtekt av barn kan straffes med inntil 21 år. Innenfor narkotika kan man se de personlige tragediene, og omkostningene for 10 kilo heroin på markedet. Konsekvensene kan være vel så store, men det er noe med det etiske med voldtekt av barn. Vi er jo mennesker. Jeg tror det er vanskeligere da rett og slett.» (C)

Utsagnet viser at C mener konsekvensene av grove narkotika overtredelser kan være vel så store, som ved seksuelle overgrep. Sammenligner man strafferamme for grov narkotika overtredelse jf. strl. § 232 andre ledd og grov voldtekt av barn jf. § 301, ser man at begge kan straffes med fengsel inntil 21 år. Likevel er det noe etisk med voldtekt av barn, som gjør det mer utfordrende å gjøre feil i sak og i de vurderinger som tas fra start til slutt. Konsekvensen av å la metodebruken gå for langt, kan i tillegg medføre at politiet ikke rekker å avverge og det

fornærmede barn blir utsatt for et seksuelt overgrep. Informantene mener balansegangen mellom politiet avvergingsplikt og metodebruk er utfordrende, og blir videre nevnt i punkt 4.7.2.1.

4.7.1.2 *Inngripen ovenfor uskyldig tredjeperson*

Et annet aspekt ved skjulte metoder er at bruken kan gå utover uskyldige tredjepersoner. I saker med fysiske overgrep er det tidligere vist til at kommunikasjonen mistenkte har med andre består hovedsakelig av hverdagslig kontakt med tredjeperson. Det samme vil gjelde innenfor internettrelaterte seksuelle overgrep. Forskjellen vil likevel være at de mistenkte i tillegg kan ha kontakt i form av ulovlig kommunikasjon med fornærmede eller hverandre. A resonnerer rundt problemstillingen med bruk og uskyldig tredjeperson slik:

«De sitter jo mye med disse sedelighetstingene, men de vil jo gjøre mye annet og. Men jeg vil ikke si det er så inngripende ovenfor tredjeperson at man leser noen e-poster som kommer. Men ja selvsagt, det er en etisk problemstilling. Men akkurat den har jeg ikke reflektert så mye over, fordi det tenker jeg er en naturlig konsekvens. Det veldig strengt regulert, når du skal behandle den informasjonen.» (A)

Sitatet viser at det er en etisk problemstilling at metodene går utover uskyldig tredjeperson, men at det av informanten ikke oppleves som for inngripende ovenfor dem. En slik tanke kan tyde på at politiet i stor grad har fokus på formålet med etterforskningen, og rasjonaliserer seg bort fra de negative konsekvensene som metodebruken har for andre. Bruk av de lovfestede metodene vil uansett bli behandlet i domstolen, hvor vurdering av materielle og prosessuelle vilkår blir behandlet. Vurdering oppimot inngripen ovenfor uskyldig tredjeperson vil tas med i en nødvendighets- og forholdsmessighetsvurdering jf. strpl. § 170 a. Ivaretas disse vurderingene, vil konsekvensene ovenfor uskyldig tredjeperson aksepteres. Det er mulig dette kan stille seg annerledes ved bruk av de ulovfestede metodene, da bruken ikke vurderes av domstolen.

Behandlingen av informasjon som ikke er lenger er nødvendige for formålet reguleres i politiregisterloven § 50 tredje ledd. Informanten viser til at behandling av informasjonen er strengt regulert. Selv om det er tilfelle, kan det i enkelte sedelighetssaker innhentes informasjon av svært sensitiv karakter. Det bør derfor utvises forsiktighet med tanke på om data skulle komme på avveie. En konsekvens av lekkasje av denne type informasjon kan være svært belastende for den mistenkte, tredjeperson og særlig fornærmede. Hovedvekten av innhentet

informasjonen som går utover uskyldig tredjeperson, vil normalt ikke brukes som bevis i straffesaken. Innhentet informasjon skal slettes eller sperres når den ikke lenger er nødvendig for formålet med behandlingen jf. politiregisterloven § 50 første ledd.

4.7.1.3 Etiske utfordringer med politiets bruk av informanter i sedelighetssaker

En annen utfordring knyttet til etikk vises i utsagn fra tjenestepersonenes intervju angående politiets bruk av informanter i sedelighetssaker. Det er ingen av tjenestepersonene i oppgaven som har drevet med informantbehandling innenfor sedelighetsfeltet. For å komme nærmere inn på årsaken ble de spurt om bakgrunnen for dette. A reflekterer rundt bruk av informanter i sedelighetssaker:

«I praksis blir det nærmest ikke drevet med informantbehandling opp imot fagfeltet. For hvem skal du ha som informanter? [...] Og hvorfor har de tilgang på den informasjonen? Det er jo fordi de er en del av miljøet». (A)

Informantbehandling blir generelt beskrevet som en forledende metode. Enkelte problematiserer bruk av informantbehandling, da metoden er kynisk og kan innebære et stort psykisk press for informanten (Larsson, 2014b; Rachlew, 2009; Rasch-Olsen, 2008, 2011). Den enkelte informantbehandler må tenke på bedraget og sviket informanten utsettes for i egne relasjoner (Rasch-Olsen, 2011, s. 25). Spørsmålene A stiller i sitt utsagn peker på andre utfordringer enn de mer generelle innenfor informantbehandling. En mulig grunn til at personer innenfor sedelighetsfeltet har informasjon, er fordi de er en del av miljøet på internett. Det er personer som politiet er pålagt å etterforske etter politiloven § 2 nr. 3. Det kan være etisk utfordrende for politiet å inngå et slags «samarbeid» med en slik person.

Informantens motivasjon for å gi eller innhente informasjon for politiet, kan i tillegg være å få politiets søkelys bort fra seg selv. Det kan også være samvittighet, hvor personen innser at de har gjort noe dumt og vil gjøre opp for seg. Det å aktivt påvirke personen til å oppsøke miljøet han/hun vil komme seg bort ifra, vil muligens være galt etisk ovenfor informanten. Det riktige vil nok være å innhente informasjonen åpent i etterforskningssporet. På en annen side kan personer som allerede er under etterforskning, inneha opplysninger om fenomener de ikke ønsker å dele åpent i egen straffesak, men som kan være interessante for politiet å få tilgang til. Det kan tenkes at det åpnes en mulighet for innhenting av informasjon på denne måten, uten at

tjenestepersonene aktivt påvirker innhenting til informanten. Personen vil kunne brukes som kilde, men mer tvilsomt som en aktiv informant.

4.7.2 Avvergingsplikt og handleplikt

Politiets handle- og avvergingsplikt er tidligere i oppgaven blitt redegjort for i punkt 2.4.2. En avverging skal skje på det tidspunkt hvor det fortsatt er mulig, og det fremstår som sikkert eller mest sannsynlig at lovbruddet er eller vil bli begått jf. strl. § 196. Avvergingsplikten gjelder uten hensyn til taushetsplikten ved lovbrudd som strl. § 299 (voldtekt av barn under 14 år) og strl. § 303 (grov voldtekt av barn mellom 14 og 16 år) jf. strl. § 196 første ledd bokstav a. Avvergingsplikten er med dette veldig aktuell i etterforskning av seksuelle overgrep mot barn. Samtlige av informantene nevnte avvergingsplikten som en av de største utfordring ved bruk av skjulte metoder i etterforskning av seksuelle overgrep mot barn. Det vil derfor i dette punktet vises til informantene tanker om og erfaringer med avvergingsplikten.

4.7.2.1 *Betydningen av strpl. § 216 i (taushet om metodebruk) når strl. § 196 a (avvergingsplikten) kommer til anvendelse*

Informasjon innhentet ved bruk av skjulte etterforskningsmetoder er underlagt en streng taushetsplikt etter strpl. § 216 i. I henhold til strl. § 196 bokstav a presiseres det at avvergingsplikten gjelder uten hensyn til taushetsplikt i saker omhandlende voldtekt av barn under 14 år og grov seksuell omgang med barn mellom 14-16 år. Det betyr at det vil være straffbart å ikke bryte taushetsplikten, for å avverge forhold innenfor disse paragrafene. Ved lovbrudd som ikke er presisert i paragrafen følger politiinstruksens regler om varsling til aktuell politimyndighet. Det vil være adgang til å utvise skjønn, hvis konsekvensen vil være å ødelegge en stor operasjon for mindre alvorlige straffbare forhold (Holmboe, 2017, s. 191). Loftus et al. (2016) henviser til at det i Storbritannia er kultur og aksept for å la straffbare forhold gå, i jakten på mer alvorlige lovbrudd. C henviser til denne tankegangen, ved å sammenligne narkotikasaker og overgrepssaker:

«I narkotikasaker er det kanskje greit at vi lar 50 kilo gå som et eksempel, fordi vi forventer at vi skal få 1000 kilo. Det er mye vanskeligere i denne type saker. Ja, vi kan forvente litt seksuelle overgrep, for vi forventer at vi skal få en ordentlig voldtekt. Altså du kan ikke. Du kan ikke gjøre det.» (C)

Utsagnet fra C viser at tankegangen er mer utfordrende innenfor etterforskning av sedelighet, enn ved etterforskning av narkotika. Det å ikke stanse kriminalitet bryter med politiets oppgaver jf. politiloven § 2, samt den grunnleggende tankegangen i politiet. Lofthus et. al (2016) belyste i sine intervjuer at eldre tjenestepersoner lettere aksepterte å la straffbare forhold gå enn yngre. Uavhengig av alder vil grensen for hva som kan aksepteres og på hvilket tidspunkt handleplikten slår inn, være ulik med bakgrunn i enkelt sak og saksfelt. Det å la en sak omhandlende voldtekt av barn gå for lagt vil ikke være akseptabelt. Til sammenligning er ikke paragrafer knyttet til narkotika og strl. § 311 omhandlende overgrepsmateriale presisert i strl. 196. Strafferammen for voldtekt av barn og deling av overgrepsmateriale er også ulike. Avvergingsplikten vil naturligvis være strengere i en voldtektssak, enn i en sak omhandlende distribusjon av overgrepsmateriale. Utfordringen med etterforskningen av strl. 311- saker, er at grensen for at saken beveger seg over i en voldtektssak kan være kort. Det kan dermed være liten tid til å handle for å avverge overgrepet.

4.7.2.2 Den utfordrende balansegangen ved bruken av skjulte metoder i den enkelte sak

I den enkelte sak er utfordringen tilknyttet avvergingsplikten at bruk av skjulte etterforskningsmetoder foregår i sanntid, og politiet må handle etter informasjon som innhentes forløpende. Ettersom personen ikke er klar over metodebruken, vil ikke eventuelle straffbare handlinger opphøre som følge av at vedkommende er i politiets søkelys. Informantene beskriver hvordan det er å jobbe med skjulte etterforskningsmetoder i sedelighetsaker med barn:

«En skal ha tunga rett i munnen, for trår man feil i det farvannet der og lar et seksuelt overgrep begås, så er ikke det bra.» (D)

«Hvis du kommer så langt som dataavlesing, og vedkommende setter seg på PC-en og kjører opp en DOBO-stream, så har vi en plikt hvor vi må gripe inn [...] Det er egentlig en frykt hver gang han går inn på PC-en.» (E)

Uttalelsene er begrunnet i politiets strenge avvergingsplikt. Konsekvensene av å la et seksuelt overgrep skje, kan være straffbare etter strl. § 196. En ting er at det er vil kunne være straffbart for politiet, en annen er at det ikke ville vært akseptert av samfunnet at politiet kunne avverget et seksuelt overgrep. Det vil være en utfordring å være tett nok på den mistenkte, om politiet skal ha mulighet til å avverge et overgrep. Flere av informantene fremmer viktigheten av å ha en plan for pågripelse, men at det kan være utfordrende å planlegge for alle scenarioer som kan

oppstå. Enhver etterforskning vil være forskjellig med tanke på straffebud, sakens utvikling og personene som etterforskes. Det vil være ulike scenarioer som skjer underveis. Grensen for hva som tolereres og ikke trekkes frem som det utfordrende. B støtter eksemplene ovenfor:

«En utfordring er hvis enheten er kryptert eller du ser han er inne på en side du vet de driver med formidling av barn, eller du ser penger går. Du ser at det er aktivitet som er forenelig med at barn blir utsatt for overgrep. Jo mer bevis du får for at det er det som skjer, jo vanskeligere blir det å la slike etterforskninger gå over lang tid, fordi du vet at hver eneste kveld eller hver eneste natt, så er det et nytt barn som må bli utsatt for en voldtekt, så akkurat den biten der er krevende, men så er vi jo nødt.. hvis det er slik at den personen gjør dette her.. så er det jo litt krise det vi gjør.. å ikke klare å dokumentere det, så det er jo litt viktig å klare og på en måte få satt han ut av spill, slik at han ikke kan fortsette med det. Men vi kan ikke la.. eller ofre noen barn på veien, så akkurat det der er fryktelig vanskelig.» (B)

Utfordringen informantene viser i scenarioene over, er vurderingen av når politiet må gripe inn for å avverge. Det er en utfordrende balansegang for når man har nok informasjon til å si at mistanken stemmer. Spesielt i DOBO-saker vil det være utfordrende å både dokumentere at seksuelle overgrep mot barn skjer, samtidig som avvergingsplikten slår inn. Desto mer aktivitet som tilsier at direkteoverførte seksuelle overgrep skjer, desto mer utfordrende er det å la metodebruken fortsette. Informantenes ønske er å dokumentere at overgrep skjer, men viser til at det er viktigere å forhindre personen i og gjennomføre overgrepet enn å dokumentere det.

4.7.3 Lovverket

4.7.3.1 Bakgrunn for ønske om utvidelse av lovverk

Historisk sett har bruken av skjulte etterforskningsmetoder vært et omstridt tema med bakgrunn i person- og rettsikkerhetsproblematikk. Tidligere kunne politiet kun anvende lovfestede skjulte etterforskningsmetoder i saker omhandlende narkotika og rikets sikkerhet. Fra 1999 åpnet loven opp for bruk i en rekke andre sakstyper med strafferamme over 10 år (Bruce & Haugland, 2018, s. 18).

I årene etter 1999 ble det sett en økning i spredning og produksjon av overgrepsmateriale via internett. Behovet for ytterligere metoder som kommunikasjonskontroll og dataavlesning ble dokumentert i samtaler med høringsinstansene i Prop. 68 L (2015-2016). Resultatet av vurderingen ble å åpne opp for bruk av disse som tidligere nevnt. Ved å åpne opp for bruk av

dataavlesning var lovgivers tanke å gi politiet verktøy for å møte nye teknologiske utfordringer som kryptering og andre beskyttelsestiltak (Prop. 68 L (2015-2016), s. 261). Selv etter at lovgiver 17. juni 2016 gav nye utvidede hjemler for bruk av lovfestede skjulte etterforskningsmetoder i etterforskning av strl. § 311, har informantene fremmet to ønsker for fremtiden. Nedenfor vil det bli vist til ønske om bruk av skjult kameraovervåkning på privat sted ved etterforskning av saker med seksuelle overgrep mot barn, samt teknisk sporing i etterforskningen av strl. § 311.

4.7.3.2 Ønske om bruk av skjult kameraovervåkning innenfor huset fire vegger

Informantene har henvist til flere utfordringer med dataavlesning, da det er en krevende teknisk metode. Hovedvekten av informantene ønsker en utvidelse av lovverket. Det ønskes at det åpnes opp for bruk av skjult kameraovervåkning på privat sted, som et supplement for dataavlesning. B begrunner det med bakgrunn i teknologisk utvikling:

«Argumentet mitt for det er at du hadde løst to problemer i et. Personen vil kunne alle sikkerhets anordninger: kryptering, VPN, passord. Et kamera på utsiden vil bypasse alt det, så da det spiller det egentlig ingen rolle. Da slipper vi den krevende metoden dataavlesning.» (B)

Flere av informantene viser til at skjult kameraovervåkning mot en dataskjerm vil kunne gjennomføres uavhengig av kryptering, datasystem og teknologisk kompetanse hos den mistenkte. Ved utvidelse av romavlytting viste departementet til at metoden kun kan utvides ved et *dokumentert behov*, og lovbruddene må ha *et betydelig skadepotensial* (Prop. 68 L (2015-2016), s. 137). Ved sammenligning av momenter for utvidelse vil ikke intervjuene gjennomført i denne studien være nok for å dokumentere et behov, men er tatt med for å illustrere et ønske. Ved vurdering av betydelig skadepotensial kan seksuelle overgrep falle innenfor, med bakgrunn i tidligere henviste konsekvenser for fornærmede. På tross av dette følger det av loven at skjult kameraovervåkning kan skje på privat sted, men tillates ikke under noen omstendigheter i noens private hjem. Det vises til at denne type overvåkning lett kan argumenteres som effektivt, men at det stilles opp imot tungtveiende interesser og personvern hensyn. Enhver skal kunne være helt i fred innenfor husets fire vegger. Tankegangen er beskyttet av verdier i EMK artikkel 8 og Grunnloven § 102 (Prop. 68 L (2015-2016), s. 167).

Retten til respekt for privatliv, familieliv og hjem er ikke absolutt etter EMK artikkel 8 nr. 2. Det fremgår at inngrep kan gjøres såfremt det skjer med hjemmel i lov og er nødvendig i et demokratisk samfunn av hensyn til visse nærmere angitte formål. Romavlytting i noens private hjem er tillatt jf. strpl. § 216 m. Metoden blir beskrevet til å være et av de aller mest inngripende virkemidlene norsk politi har til rådighet å bruke (Prop. 68 L (2015-2016), s. 135). Argumentasjonen over gjør det derfor utfordrende med tanke på en eventuell utvidelse av skjult kameraovervåkning innenfor noens private hjem. En utvidelse av lovhjemmel vil som et minimum måtte bygge på et dokumentert behov, sammen med argumentasjon som viser til at seksuelle overgrep mot barn innehar et betydelig skadepotensial.

4.7.3.3 Ønske om bruk av teknisk sporing i etterforskning av strl. § 311

Et annet ønske om utvidelse er bruk av teknisk sporing ved etterforskning av strl. § 311. Teknisk sporing kan benyttes i henhold til straffeprosesslovens § 202 b om straffebudet har en strafferamme på 5 år eller mer. Foruten romavlytting er teknisk sporing den eneste paragrafen i straffeprosessloven, som ikke åpner opp for bruk i etterforskning av strl. 311. C fortalte om sine tanker rundt dette:

«Jeg mener at lovgiver har glemt teknisk sporing, for bruk i etterforskning av strl. 311. Jeg vet ikke hva som har vært intensjonen til lovgiver [...] Det eneste jeg kan tenke meg, er at man tenker at det er internett relatert.» (C)

Det vises til behovet for bruk av teknisk sporing i etterforskning av internettrelaterte seksuelle overgrep mot barn. Det foreligger et ønske om at strl. § 311 legges inn som et tillegg i straffeprosessloven § 202 b. Oslo politidistrikt har tidligere pekt på hvordan bruken av teknisk sporing gjør politiet i stand til fysisk å observere mistenkte. Kombinasjonen av fysisk observasjon og kontroll av mistenktes kommunikasjon, blir beskrevet til å ofte være avgjørende (NOU 2009:15, s. 114). I etterforskning av internettrelaterte seksuelle overgrep, vil det være viktig å ha kontroll på mistenkte ved gjennomføring av hemmelig ransaking. Informanten mener kombinasjonen av kommunikasjonskontroll, teknisk sporing og spaning vil kunne være gode supplementer til å gjennomføre den hemmelige ransakingen på best mulig måte.

Teknisk sporing av kjøretøy er i tillegg en av de mindre inngripende skjulte metodene. Personvern hensyn vil ikke tale like sterkt imot å tillate bruk ved etterforskning av strl. § 311,

sammenlignet med teknisk sporing av person. Dette vil være mer inngripende og er dermed forbundet med sterkere motargumenter.

5 Oppsummering og avslutning

Denne oppgaven har hatt som formål å bidra til et felt det er forsket nokså lite på. Det har vært ønskelig å samle allerede kjent kunnskap i ett dokument, for å styrke etterforskere i etterforskningen av seksuelle overgrep mot barn. For å kunne gjøre det, har denne studien sett på muligheter og utfordringer ved bruk av skjulte etterforskningsmetoder i sedelighetssaker som omhandler barn. Funn i intervjuene fra de fem informantene viser verdien bruken av skjulte etterforskningsmetoder har hatt i deres etterforskninger av seksuelle overgrep mot barn.

Dataavlesning og UC på nett blir nevnt til å være de metodene som er best egnet til innhenting av informasjon av direkte nytte for etterforskningen. Bruken gjør at man har mulighet til innhenting av bevis, i saker man ellers ikke før har hatt mulighet til å komme i mål med. Slik jeg ser det vil en styrking av kompetanse hos etterforskere som etterforsker seksuelle overgrep mot barn, gjøre dem rustet til å se mulighetene informantene i denne undersøkelsen har vist til. I et økonomiperspektiv nevnes også UC på nett som en «enslig» metode, hvor bruken heller ikke trenger å binde mange ressurser og være for komplisert.

Et annet funn er at bruken av metodene oftere blir brukt i etterforskningen av internettrelaterte seksuelle overgrep enn i saker med fysiske seksuelle overgrep. Dette er ikke overraskende for meg, da det også samsvarer med erfaringen jeg selv har fra feltet. Det som imidlertid var overraskende, var erfaringen om at bruken av IP-KK og hemmelig ransaking ikke nødvendigvis trenger å inneha store kostnadmessige utgifter. Bruken kan gi mye informasjon innledningsvis og at man på dette tidspunkt ofte kan gå til pågripelse. Jeg har alltid hørt at bruken av skjulte metoder koster mye penger og binder mye ressurser.

Funnene viser også utfordringer knyttet til etikk, teknologiske utvikling, kompleksitet og lovverk. Utfordringen som oppleves som størst av informantene er avvergingsplikten. Avvergingsplikten er utfordrende, men den er helt nødvendig. Konsekvensene av et seksuelt overgrep er for store, og barn kan ikke ofres på veien. Etterforskning av seksuelle overgrep mot barn vil derfor kunne skape forakt og engasjement innad i politiet, som igjen kan øke risiko for

å gå for langt eller direkte misbruke regler for å komme i mål. Det at politiet i tillegg har støtte i samfunnet, kan øke denne faren ytterligere. En slik risiko må vises bevissthet slik at bruken av metodene ikke utnyttes.

Larsson (2014a) og Lofthus (2016) har også påpekt en normalisering av bruken av skjulte etterforskningsmetoder. Selv tenker jeg at denne utviklingen innenfor sedelighetsfeltet må aksepteres, da utfordringer med teknologisk utvikling ikke vil stanse i årene som kommer. Bruken av skjulte metoder vil i enkelte saker være politiets eneste mulighet til å bekjempe kriminalitet begått ved hjelp av teknologiske hjelpemidler. I tillegg kan alvorligheten og konsekvensene i sakene være store. Bruken må kunne aksepteres så lenge grunnleggende rettigheter, retningslinjer og regler i lovverk overholdes.

Som en avsluttende del av intervjuene ble informantene spurt om de ønsket en utvidelse av lovverket. Flere ytret ønske om bruk av skjult kameraovervåkning rett mot PC-skjermen på privat sted innenfor husets fire vegger, da dataavlesning er en avansert og kompleks metode (Kontrollutvalget for kommunikasjonskontroll, 2021, s. 17). Det ble også fremmet et ønske om en presisering av strl. § 311, som er tillegg ved teknisk sporing i straffeprosessloven. Jeg tenker at ønskene er godt begrunnet og er mulige å ta seg med videre inn i utarbeidelsen av ny straffeprosesslov.

Antall ord uten forside, innholdsfortegnelse, forord, sammendrag, litteraturliste og vedlegg:
24000

6 Litteraturliste

Lover og forskrifter

Grunnloven. (1814). *Kongeriket Noregs grunnlov av 17. mai 1814.*

<https://lovdata.no/lov/1814-05-17-nn>

politiinstruksen. (1990). *Alminnelig tjenesteinstruks for politiet (politiinstruksen) av 26. juni*

1990 nr. 3963. <https://lovdata.no/forskrift/1990-06-22-3963>

politiloven. (1995). *Lov om politiet (politiloven) av 4. august 1995 nr. 53.*

<https://lovdata.no/lov/1995-08-04-53>

politiregisterloven. (2010). *Lov om behandling av opplysninger i politiet og påtalemyndigheten (politiregisterloven) av 28. mai 2010 nr 16*

<https://lovdata.no/lov/2010-05-28-16>

straffeloven. (2005). *Lov om straff av 20 mai 2005 nr. 28.*

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28>

straffeprosessloven. (1981). *Lov om rettergangsmåten i straffesaker av 22. mai 1981 nr. 25*

<https://lovdata.no/lov/1981-05-22-25>

Høyesterettsavgjørelser

HR-2020-2137-A. *Høyesteretts dom av 5. november 2020 - provokasjon.*

<https://www.domstol.no/globalassets/upload/hret/avgjorelser/2020/november-2020/hr-2020-2137-a.pdf>

Internasjonale konvensjoner

EMK. (1950). *Den europeiske menneskerettighetskonvensjon.*

Litteratur

Auglend, R. L. & Mæland, H. J. (2016). *Politirett* (3. utg.). Gyldendal juridisk.

Bjerknes, O. T. & Fahsing, I. A. (2018). *Etterforskning : prinsipper, metoder og praksis.*

Fagbokforlaget.

Bjørgero, T. & Myhrer, T.-G. (2015). *Forskningsetisk veileder for Politihøgskolen. 2.*

<https://phs.brage.unit.no/phs-xmlui/handle/11250/2652799>

Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

- Broadhurst, R. (2019). Child sex abuse images and exploitation materials. I R. Leukfeldt & T. J. Holt (Red.), *The human factor of cybercrime* (s. 310-336). Routledge.
- Bruce, I. (2021). *Preventive Use of Surveillance Measures in the Protection of National Security. A normative and comparative study of Dutch, Norwegian and Swedish law* [Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo].
- Bruce, I. & Haugland, G. S. (2018). *Skjulte tvangsmidler* (2. utg.). Universitetsforlaget.
- Chen, L. P., Murad, M. H., Paras, M. L., Colbenson, K. M., Sattler, A. L., Goranson, E. N., Elamin, M. B., Seime, R. J., Shinozaki, G., Prokop, L. J. & Zirakzadeh, A. (2010). Sexual Abuse and Lifetime Diagnosis of Psychiatric Disorders: Systematic Review and Meta-analysis. *Mayo Clinic Proceedings*, 85(7), 618-629.
<https://doi.org/10.4065/mcp.2009.0583>
- Clark, D. (2007). Covert surveillance and informer handling. I T. Newburn, T. Williamson & A. Wright (Red.), *Handbook of criminal investigation* (s. 426-447). Willian publishing.
- Collier, B. (2021). Infrastructural Power: Dealing with Abuse, Crime, and Control in the Tor Anonymity Network. I M. W. Kranenbarg & R. Leukfeldt (Red.), *Cybercrime in context : the human factor in victimization, offending, and policing* (s. 283-301). Springer.
- Dahl, J. Y. (2019). Spaningsblikket – en utforskning av politispaneres lesning av omgivelsene. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 60(3), 211-227.
<https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2019-03-01>
- Espedalen, L. (2021). *Utfordringer og muligheter ved bruk av skjulte etterforskningsmetoder* [Masteroppgave, Politi­høgskolen]. <https://hdl.handle.net/11250/2737457>
- Europol. (2019). *Do criminals dream of electric sheep? - How technology shapes the future of crime and law enforcement*
https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/report_do_criminals_dream_of_electric_sheep.pdf
- Europol. (2021). *Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA) 2021*.
https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/internet_organised_crime_threat_assessment_iocta_2021.pdf
- Fijnaut, C. & Marx, G. T. (1995). *Undercover-police surveillance in comparative perspective*. Kluwer.

- Halvorsen, V. (2003). Utradisjonelle etterforskningsmetoder i et samfunnsvitenskapelig og etisk perspektiv. I T. Myklebust & G. Thommasen (Red.), *Det utfordrende politiarbeidet* (s. 177-185). Politihøgskolen.
- Holmboe, M. (2017). *Tale eller tie : om plikt til å avverge alvorlige lovbrudd og uriktige domfellelser*. Gyldendal juridisk.
- Husabø, E. J. (2010). Grunnlova § 102 som skranke for ransaking, romavlytting og dataavlesning for å førebyggja eller avverja straffbare handlingar. I D. W. Schartum (Red.), *Overvåking i en rettsstat* (Nordisk årbok i rettsinformatikk). Fagbokforlaget.
- Jenner, B. M. & Myers, K. C. (2019). Intimacy, rapport, and exceptional disclosure: a comparison of in-person and mediated interview contexts. *International Journal of Social Research Methodology*, 22(2), s. 165-177.
<https://doi.org/10.1080/13645579.2018.1512694>
- Joh, E. E. (2009). Breaking the law to enforce it: Undercover police participation in crime. *The Stanford Law Review*, 62(1), 155-180.
- Johannessen, A., Christoffersen, L. & Tufte, P. A. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (5. utg.). Abstrakt forlag.
- Johannessen, L. E. F., Rafoss, T. W. & Rasmussen, E. B. (2018). *Hvordan bruke teori? Nyttige verktøy i kvalitativ analyse*. Universitetsforlaget.
- Kjelby, G. J. (2015). Bevisrettens grunnprinsipper og hovedregler i straffesaker. I R. Aarli, M.-A. Hedlund & S. E. Jebens (Red.), *Bevis i straffesaker: Utvalgte emner*.
- Klockars, C. B. (1980). The Dirty Harry Problem. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 452(1), 33–47.
<https://doi.org/10.1177/000271628045200104>
- Kontrollutvalget for kommunikasjonskontroll. (2020). *Årsrapport 2020*. <https://www.kk-utvalget.no/rapporter.473489.no.html>
- Kontrollutvalget for kommunikasjonskontroll. (2021). *Årsrapport 2021*. <https://www.kk-utvalget.no/rapporter.473489.no.html>
- Kripos. (2015). Politiets tilstedeværelse på internett <https://docplayer.me/108846231-Politiets-tilstedevaerelse-pa-internett.html>
- Kripos. (2016a). Seksuelle overgrep mot barn under 14 år
https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/voldtekt-og-seksuallovbrudd/seksuelle-overgrep-mot-barn-under-14-ar_web.pdf

- Kripos. (2016b). Trendrapport 2016 - Organisert og annen alvorlig kriminalitet i Norge
<https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/kriminalitetsutvikling/trendrapport-2016.pdf>
- Kripos. (2019). Seksuell utnyttelse av barn og unge på internett.
<https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/seksuelle-overgrep-mot-barn/seksuell-utnyttelse-av-barn-over-internett.pdf>
- Kvale, S., Brinkmann, S., Anderssen, T. M. & Rygge, J. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg.). Gyldendal akademisk.
- Larsson, P. (2014a). Normaliseringen av det unormale - Utvidelsen i bruk av utradisjonelle politimetoder. *Nordisk politiforskning*, 1, 41-57. <https://doi.org/10.18261/ISSN1894-8693-2014-01-05>
- Larsson, P. (2014b). Å danse med djevelen: Utradisjonelle politimetoder i narkotikafeltet. I A. Storgaard (Red.), *NSfKs 56. forskerseminar: Skarrildhus, Danmark 2014* (s. 195-211). Nordisk samarbejdsråd for Kriminologi.
- Larsson, P. (2017). On the hunt : aspects of the use of communication control in Norway. In *Moral issues in intelligence-led policing* (pp. s.104–120). Routledge.
- Loftus, B., Goold, B. & Giollabhui, S. M. (2016). FROM A VISIBLE SPECTACLE TO AN INVISIBLE PRESENCE: THE WORKING CULTURE OF COVERT POLICING. *British journal of criminology*, 56(4), 629-645. <https://doi.org/10.1093/bjc/azv076>
- Marx, G. T. (1988). *Undercover : police surveillance in America*. University of California Press.
- Malterud, K. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder for medisin og helsefag* (4. utg.). Universitetsforlaget
- Mitchell, K. J., Finkelhor, D., Jones, L. M. & Wolak, J. (2010). Growth and change in undercover online child exploitation investigations, 2000–2006. *Policing & Society*, 20(4), 416-431.
- Myhrer, T.-G. (2003). Vanlig og ekstraordinær : hva er avgjørende for om en metode anses som utradisjonell eller ekstraordinær? I T. Myklebust & G. Thomassen (Red.), *Det utfordrende politiarbeidet* (s. 163-176). Politihøgskolen.
- NESH. (2021). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora*. De nasjonale forskningsetiske komiteene.
- Nielsen, G. T. (2010). Dataaflæsning. I D. W. Schartum (Red.), *Overvåking i en rettsstat*. Fagbokforlaget.

- Norman, R. E., Byambaa, M., De, R., Butchart, A., Scott, J. & Vos, T. (2012). The long-term health consequences of child physical abuse, emotional abuse, and neglect: a systematic review and meta-analysis. *PLoS medicine*, 9(11).
<https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1001349>
- NOU 1997:15. (1997). *Etterforskningsmetoder for bekjempelse av kriminalitet - Delinnstilling II*. Justisdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/44f69d869af24c09ae4da3c10e83e668/nou/pdfa/nou199719970015000dddpdfa.pdf>
- NOU 2004:6. (2004). *Mellom effektivitet og personvern. Politimetoder i forebyggende øyemed*. Politimetodeutvalget <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2004-6/id385309/?ch=1>
- NOU 2009:12. (2009). *Et ansvarlig politi — Åpenhet, kontroll og læring*. Justis og politidepartementet,. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2009-12/id560793/>
- NOU 2009:15. (2009). *Skjult informasjon – åpen kontroll— Metodekontrollutvalgets evaluering av lovgivningen om politiets bruk av skjulte tvangsmidler og behandling av informasjon i straffesaker*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2009-15/id569379/?ch=3>
- NOU 2016:24. (2016). *Ny straffeprosesslov*. Justis- og beredskapsdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2016-24/id2517932/>
- Ot.prp. nr. 64 (1998-99). *Om lov om endringer i straffeprosessloven og straffeloven m v (etterforskningsmetoder m v)*. Justis og beredskapsdepartementet,.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/otprp-nr-64-1998-99-/id159914/?ch=1>
- Politidirektoratet. (2022a). *Normalinstruksen om politiets behandling av kilder og informanter* [Vedlegg til rundskriv 2022/12].
- Politidirektoratet. (2022b). *Rundskriv om kilde- og informantbehandling* [Rundskriv].
Politidirektoratet.
- Prop. 47 L (2011-2012). *Endringer i personopplysningsloven*. Justis- og beredskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop-47-l-20112012/id666848/>
- Prop. 68 L (2015-2016). *Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak) - Endringer i straffeprosessloven mv. (skjulte tvangsmidler)*. Justis og beredskapsdepartementet,.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-68-l-20152016/id2479232/>

- Rachlew, A. (2009). *Justisfeil ved politiets etterforskning : noen eksempler og forskningsbaserte tiltak* [Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo].
- Rachlew, A. (2010). Å forske på sine egne : metodiske og etiske utfordringer knyttet til forskning på egen profesjon. I T. Myklebust & G. Thomassen (Red.), *Arbeidsmetoder og metodearbeid i politiet: Forskningskonferansen 2010* (s. 127-149). Politihøgskolen. <https://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/175078>
- Rasch-Olsen, A. (2008). *Informantbehandling i politiet : en kartlegging av konsekvenser og faktorer, som påvirker effektiviteten ved politiets bruk av informanter* [Masteroppgave, Politihøgskolen]. <http://hdl.handle.net/11250/174759>
- Rasch-Olsen, A. (2011). *Politiets bruk av informanter : et nødvendig onde*. Fagbokforlaget.
- Reiner, R. (2000). Police research. I R. D. King & E. Wincup (Red.), *Doing research on crime and justice* (s. 205-235). Oxford University press.
- Reitan, R. U. (2020). *Skjulte etterforskningsmetoder – teknisk sporing i utlandet* [Masteroppgave, Politihøgskolen]. <https://hdl.handle.net/11250/2659884>
- Riksadvokaten. (1999). *Etterforskning* (3) [Rundskriv]. Riksadvokaten. <https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2017/09/Rundskriv-1999-3-Etterforskning.pdf>
- Riksadvokaten. (2017). *Statsadvokatenes kvalitetsundersøkelse 2016 – voldtekt og mishandling av nærstående* (1). Riksadvokaten. <https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2017/10/Kvalitetsunders%C3%B8kelsen.pdf>
- Riksadvokaten. (2018a). *Infiltrasjon og provokasjon som etterforskningsmetode – vederlag til politiets kilder* (2) [Rundskriv]. Riksadvokaten. <https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2018/11/Rundskriv-2-2018-Infiltrasjon-og-provokasjon-.pdf>
- Riksadvokaten. (2018b). *Kvalitetskrav til straffesaksbehandlingen i politiet og ved statsadvokatembetene (kvalitetsrundskrivet)*. (3) [Rundskriv]. Riksadvokaten. <https://www.riksadvokaten.no/document/nytt-kvalitetsrundskriv/>
- Riksadvokaten. (2023a). *Midlertidige retningslinjer for bruk av mobilt kamera (drone mv.) i etterforskning* [Rundskriv]. <https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2023/02/Midlertidige-retningslinjer-mobilt-kamera23.pdf>
- Riksadvokaten. (2023b). *Riksadvokatens mål og prioriteringer for 2022* [Rundskriv]. Riksadvokaten. <https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2023/02/M%C3%A5l-og-pri-2023-.pdf>

- Seto, M. C., Karl Hanson, R. & Babchishin, K. M. (2011). Contact Sexual Offending by Men With Online Sexual Offenses. *Sexual Abuse*, 23(1), 124-145.
<https://doi.org/10.1177/1079063210369013>
- Skilbrei, M.-L. (2019). *Kvalitative metoder : planlegging, gjennomføring og etisk refleksjon*. Fagbokforlaget.
- SNL. (2022, 07.10.22). *Mulighet*. https://snl.no/mulighet_-_risikofag 17.10.22
- Steine, I. M., Winje, D., Nordhus, I. H., Milde, A. M., Bjorvatn, B., Grønli, J. & Pallesen, S. (2016). Langvarig taushet om seksuelle overgrep. Prediktorer og korrelater hos voksne som opplevde seksuelle overgrep som barn. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 53(11), 888-899. <https://psykologtidsskriftet.no/vitenskapelig-artikkel/2016/11/langvarig-taushet-om-seksuelle-overgrep>
- Sunde, I. M. (2019). Sweetie, et politibarn eller en politistyrke på internett. I I. M. Sunde & N. Sunde (Red.), *Det digitale er et hurtigtog! : vitenskapelige perspektiver på politiarbeid, digitalisering og teknologi* (s. 177-205). Fagbokforlaget.
- Sunde, I. M. (2023). Cyber investigation law. I A. Årnes (Red.), *Cyber investigatons* (s. 51-73). Wiley.
- Sunde, I. M., Bendiksen, J. & Sunde, N. (2022). Nettprat-prosjektet: Bruk av nettprat-bevis innhentet i etterforskning som treningsdata til en lærende KI-modell.
- Sunde, I. M. & Sunde, N. (2019). *Det digitale er et hurtigtog! : vitenskapelige perspektiver på politiarbeid, digitalisering og teknologi*. Fagbokforlaget.
- Sunde, I. M. & Sunde, N. (2022). Conceptualizing an AI-based Police Robot for Preventing Online Child Sexual Exploitation and Abuse: Part 2 – Legal Analysis of PrevBOT. *Nordic Journal of Studies in Policing*, 9(1), 1-15. <https://doi.org/10.18261/njsp.9.1.11>
- Thomassen, G. (2010). Hvordan kan vi vite hvor effektive skjulte etterforskningsmetoder er? I D. W. Schartum (Red.), *Overvåking i en rettsstat* (s. 342-356). Fagbokforlaget.
- Thomassen, G. & Myhrer, T.-G. (2009). Kommunikasjonskontroll og betydning for etterforskning, personvern og rettssikkerhet: En studie av erfaringene med bruk av metoden. *Vedlegg til NOU 2009:15, Skjult informasjon – åpen kontroll*.
- Tjora, A. H. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (3. utg.). Gyldendal akademisk.
- UNODC. (2015). Study on the Effects of New Information Technologies on the Abuse and Exploitation of Children.
https://www.unodc.org/documents/Cybercrime/Study_on_the_Effects.pdf

Urbas, G. (2010). Protecting Children From Online Predators: The Use of Covert Investigation Techniques by Law Enforcement. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 26(4), 410–425. <https://doi.org/doi.org/10.1177/1043986210377103>

Vedlegg

Vedlegg 1 - Informasjonsskriv

Vil du delta i et forskningsprosjekt?

«Bruk av skjulte etterforskningsmetoder i sedelighetssaker»

Jeg heter Marte Haugen, og tar erfaringsbasert master i etterforskning ved Politihøgskolen.

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt. Formålet med prosjektet er å søke erfaringer gjort med bruk av skjulte etterforskningsmetoder i sedelighetssaker. I dette skrivet vil gi deg informasjon om prosjektet, og hva en deltagelse vil innebære for deg.

Formål:

Riksadvokaten har redegjort for hva som skal være politiets prioriteringer, og sedelighetsfeltet har fått høy prioritet siste år. Prop. 68L fra 2016 åpnet opp for bruk av skjulte metoder som dataavlesning, kommunikasjons kontroll, kameraovervåkning og hemmelig ransaking i saker omhandlende strl § 311. Riksadvokaten har også i sitt rundskriv fra 2018 gjort det tydelig at bruk av provokasjon kan brukes i denne type saker. I tillegg er det flere aktuelle straffebud i sedelighetskapittelet, som åpner opp for bruk med bakgrunn i straffebudets strafferamme.

Tidligere har de skjulte etterforskningsmetodene hovedsakelig vært brukt i bekjempelsen av organisert kriminalitet. En undersøkelse som dette ønsker å belyse politiets tanker og erfaringer gjort ved bruk av skjulte etterforskningsmetoder på et «nytt» saksfelt.

Oppgaven søker ikke å belyse noen form for saksinformasjon, personinformasjon om deg eller taushetsbelagt informasjon om metodene. Formålet er å skaffe et overordnet bilde av mulighetene og utfordringene ved «verktøykassa» som er gitt i sedelighetssaker, hvor barn er fornærmet. Selve bruken av de skjulte metodene vil kun omtales på samme måte som i åpen og tilgjengelig litteratur/lovverk. Det vil ikke søkes informasjon om politiets kapasiteter, taktiske metoder og type teknologi som brukes innen skjulte metoder.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Politihøgskolen

Hvorfor får akkurat du spørsmål om å delta?

Jeg ønsker å snakke med etterforskere som har brukt ulike skjulte etterforskningsmetoder i sedelighetssaker, hovedsakelig saker omhandlende overgrepsmateriale og voldtekt av barn.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at du stiller til et intervju. Intervjuene og opplysningene gitt i prosjektet vil bli anonymisert. Det er ingen av opplysningene som vil kunne identifisere deg eller ditt arbeidssted.

Intervjuene antas å ta rundt 60 minutter. Disse vil bli tatt opp på lyd. Etter intervjuet vil det bli transkribert, og du vil få muligheten til å lese igjennom og godkjenne innholdet. Du kan også om ønskelig få lese igjennom funnene for å kontrollere at informasjonen ikke bryter med taushetsplikten eller metodevern.

Det er frivillig

Det er helt frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke dette samtykket uten å oppgi grunn for dette. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser, om du ikke ønsker å delta eller velger å trekke deg.

Personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Opplysningene om deg vil kun bli brukt formål beskrevet i dette skrevet. Jeg vil behandle opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Lydopptakene vil bli oppbevart på en kryptert lagringsenhet. Det vil kun være undertegnede og veileder som har tilgang til dette.
- Navn og kommunikasjon med intervjuobjektene vil bli oppbevart på en kryptert mappe, hvor kun jeg har tilgang.

Prosjektet har en planlagt avslutning senest juni 2023. Lydfil og opplysninger om deg vil etter prosjektets slutt bli slettet.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- å få slettet personopplysninger om deg, og
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hvorfor kan vi behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Politihøgskolen har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette forskningsprosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Personvernombudet ved Politihøgskolen kan kontaktes på e-post personvernombud@phs.no.

Spørsmål angående studien?

Hvis du har spørsmål til studien, kan du ta kontakt med:

- Professor Paul Larsson ved Politihøgskolen
- Masterstudent: Marte Haugen

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- Norsk senter for forskningsdata AS, på e-post; personverntjenester@nsd.no eller på telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Marte Haugen

Masterstudent

Vedlegg 2 – Godkjenning NSD

[Meldeskjema](#) / [Bruk av skjulte etterforskningsmetoder i sedelighetsaker](#) / Vurdering

Vurdering av behandling av personopplysninger

Referansenummer
428104

Vurderingstype
Standard

Dato
25.05.2022

Prosjekttittel

Bruk av skjulte etterforskningsmetoder i sedelighetsaker

Behandlingsansvarlig institusjon

Politihøgskolen

Prosjektansvarlig

Paul Larsson

Student

Marte Haugen

Prosjektperiode

01.02.2022 - 01.06.2023

Kategorier personopplysninger

Alminnelige

Lovlig grunnlag

Samtykke (Personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a)

Behandlingen av personopplysningene er lovlig så fremt den gjennomføres som oppgitt i meldeskjemaet. Det lovlige grunnlaget gjelder til 01.06.2023.

[Meldeskjema](#)

Kommentar

OM VURDERINGEN

Personverntjenester har en avtale med institusjonen du forsker eller studerer ved. Denne avtalen innebærer at vi skal gi deg råd slik at behandlingen av personopplysninger i prosjektet ditt er lovlig etter personvernregelverket.

Personverntjenester har nå vurdert den planlagte behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at behandlingen er lovlig, hvis den gjennomføres slik den er beskrevet i meldeskjemaet med dialog og vedlegg.

TAUSHETSPLIKT

Deltagerne i prosjektet har taushetsplikt. Intervjuene må gjennomføres uten at det fremkommer opplysninger som kan identifisere enkeltpersoner.

DEL PROSJEKTET MED PROSJEKTANSVARLIG

For studenter er det obligatorisk å dele prosjektet med prosjektansvarlig (veileder). Del ved å trykke på knappen «Del prosjekt» i menylinjen øverst i meldeskjemaet. Prosjektansvarlig bes akseptere invitasjonen innen en uke. Om invitasjonen utløper, må han/hun inviteres på nytt.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til den datoen som er oppgitt i meldeskjemaet.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake.

Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

PERSONVERNPRINSIPPER

Personverntjenester vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

-
- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
 - formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke behandles til nye, uforenlige formål
 - dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
 - lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), og dataportabilitet (art. 20).

Personverntjenester vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

Personverntjenester legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

Ved bruk av databehandler (spørreskjemaleverandør, skylagring eller videosamtale) må behandlingen oppfylle kravene til bruk av databehandler, jf. art 28 og 29. Bruk leverandører som din institusjon har avtale med.

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og/eller rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til oss ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde: <https://www.nsd.no/personverntjenester/fyll-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/melde-endringer-i-meldeskjema>

Du må vente på svar fra oss før endringen gjennomføres.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

Personverntjenester vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Intervjuguide

Erfaring:

Fortell om din yrkesbakgrunn

- Antall år i politiet
- Antall år med etterforskning
- Hvilke arbeidsfelt/kriminalitets område har du erfaring fra?
- Rolle i en etterforskning
- Annen yrkesbakgrunn enn politiet

Fortell om din erfaring med bruk av skjulte metoder i en etterforskning

Hvor mange saker har du erfaring med ved bruk av skjulte etterforskningsmetoder?

Hvor mange sedelighetssaker har du erfaring med bruk av skjulte etterforskningsmetoder i?

- Eks. strl § 311, voldtektssaker av barn, voldtektssaker av voksne

Informert om at når det i spørsmålene under snakkes om bruk av skjulte etterforskningsmetoder i sak, er det snakk om bruk i sedelighetssaker hvor barn er fornærmet.

Hvilke skjulte etterforskningsmetoder har du erfaring med i sedelighetssaker?

Lovfestede:

- Kommunikasjonskontroll (KK/IP-KK)
- Teknisksporing (TS)
- Hemmelig ransaking (Utsatt underretning)
- Dataavlesning (DA)
- Skjult kameraovervåkning (SKO)

Ulovfestede:

- Undercover virksomhet
 - Infiltrasjon og provokasjon
- Informantbehandling
- Spaning
 - Fysisk
 - På nett – OSINT/Søk i åpne kilder

Hvilken av de skjulte etterforskningsmetodene du har brukt flest ganger i sedelighetssaker?

Etterforskningen:

Fortell om bruk av skjulte etterforskningsmetoder i sedelighetssaker er annerledes enn i andre type saker.

Hva er grunnen til at det har blitt vurdert skjulte etterforskningsmetoder fremfor ordinære etterforskningsmetoder?

Hvilke av de skjulte etterforskningsmetodene fremstår som nyttige? Hvorfor?

Hvilke av de skjulte etterforskningsmetodene fremstår som mindre nyttige? Hvorfor?

Muligheter:

Hva slags muligheter gir bruk av skjulte metoder etterforskningsmetoder i sedelighetssaker?

Hvorfor tenker du dette?

Hva slags muligheter gir bruk av skjulte metoder i oppstart av en skjult etterforskning?

Hva slags muligheter gir bruk av skjulte metoder underveis i en skjult etterforskning?

Fortell om bruk av skjulte etterforskningsmetoder har gitt bevis i form av inkriminering

Fortell om bruk av skjulte etterforskningsmetoder har gitt bevis i form av hvor bevisene lå (eks gjenstander man var på jakt etter, aktuelle åsteder etc)

Utfordringer/begrensninger:

Hva slags utfordringer tenker du er de største ved bruk av skjulte etterforskningsmetoder i sedelighetssaker? Hvorfor tenker du dette?

Hvilke utfordringer er mest fremtredende i oppstart av en skjult etterforskning?

Hvilke utfordringer er mest fremtredende underveis i en skjult etterforskning?

Bruk av skjulte etterforsknings metoder i sedelighetssaker er nokså nytt, i norsk kontekst.

- Hvilke farer ser du med dette?
- Hvilke styrker ser du med dette?

FREMTIDEN:

Hvilken metode kunne du ønske at politiet hadde mulighet til å anvende i sedelighetssaker, som man nå ikke har tilgang til?

Hva vil den største utfordringen ved bruk av skjulte metoder i sedelighetssaker være i årene som kommer og hvorfor?